

Економічні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(34)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2012

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Піла В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 30 травня 2012 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.
М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 — Вип. 3 (34). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2012. — 274 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2012
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2012

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Слободян С. І. <i>Громадська думка як джерело та суб'єкт комунікативного впливу: інформаційно-політологічний аспект</i>	80
Головатий М. Ф. <i>Сучасна українська політична наука: проблема політичної теорії і методів дослідження</i>	5	Алоян А. Е. <i>Співвідношення громадянського суспільства та соціального капіталу</i>	87
Дахно І. І. <i>Політична економія — це філософія економіки</i>	10	Гумбатов Т. <i>До проблематики феномену міжнародного тероризму: аналіз основних позицій</i>	93
Алієва-Барановська В. М. <i>Еволюція державного регулювання вітчизняної зовнішньоекономічної діяльності</i> ...	17	Савченко І. А. <i>Роль європейської інтеграції у розвитку системи державного управління України: право і політика</i>	99
Кузьмин П. В. <i>Взаимоотношение политиков и бюрократии как проблема политической науки и практики</i>	24	Хоменко О. С. <i>Трансформація влади, народний суверенітет у сучасній Україні і проблема забезпечення прав людини</i>	104
Гольцов А. Г. <i>Внутрішня етнічна геополітика в сучасній Російській Федерації</i>	32	Бідзюра І. П. <i>Позаінституційні механізми лобіювання інтересів у політичній сфері</i>	109
Качмарський Є. І. <i>Реформування системи регіональної політики України в контексті глобалізаційних викликів</i>	39	Якібчук В. М. <i>Міжнародний тероризм: протиріччя в оцінці причин і загроз</i>	113
Климкова І. І. <i>Теоретичні витоки феномену “культура парламентської діяльності”</i>	44	ЮРИДИЧНІ НАУКИ	117
Медвідь Ф. М., Баран В. В. <i>Геополітичні візії В'ячеслава Липинського і Юрія Липи: спроба порівняльного аналізу</i>	50	Александров Ю. В. <i>Відносно перевищення влади або службових повноважень (суб'єктивні нотатки кримінолога)</i>	117
Дікарев О. І., Крец А. М., Стогній О. М. <i>Теоретичний дискурс про особливості китайської дипломатії</i>	59	Комаров В. А. <i>Значення принципів трудового права для правового регулювання трудових відносин в Україні</i>	122
Юсеф Н. Н. <i>Значення та місце Близькосхідного регіону у розвитку світової економіки</i>	68	Потоцький М. Ю. <i>Роль права інтелектуальної власності у підприємницькій діяльності</i>	128
Масловська О. М. <i>Становлення поняття “політична опозиція” в зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці</i>	73		

Дорошенко С. І., Шашкова-Журавель І. О. Загальнотеоретичні аспекти принципів тлумачення юридичних норм у механізмі забезпечення прав і свобод громадянина.....	134	на підприємствах туристичної індустрії	196
Дубогрій С. В., Костенко-Костейчук Г. А. Виконавча влада України як об'єкт контролю за дотриманням прав та інтересів громадян.....	140	Омельченко О. В., Ужакіна О. М. Діагностика стратегічної взаємодії фірм-конкурентів	201
Дяченко В. С. Правові основи забезпечення прав пацієнтів в системі державного управління охороною здоров'я сучасної України.....	145	Суховей-Хамм Ю. О. Інноваційна діяльність як предмет дослідження і основні напрями її розвитку	207
Калюжна Н. М. Соціальний захист громадян в системі функцій сучасної української держави: правові аспекти	150	Тарканій О. М. Теоретичні проблеми дослідження контролю діяльності підприємств: Україна і світова практика	212
Сколуб М. В. Адміністративно-судовий устрій Бессарабської області у 1812–1856 рр.	154	Тищик С. М. Вплив інформаційного глобалізму на інформаційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності	218
Тихоненко Н. М. Інститут державної власності в управлінні державним майном в сучасній Україні.....	162	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	225
Фань Чжозжань Правові гарантії протидії інформаційному тероризму і розвиток системи інформаційної безпеки у діяльності ООН.....	168	Шконда В. В., Кальянов А. В. Синергетичні засади вдосконалення медійної освіти	225
Соколов О. А. Деякі аспекти визначення об'єктивної сторони адміністративних правопорушень у бюджетній сфері	174	Денисенко Л. П. Деякі аспекти управлінської діяльності менеджерів середніх закладів освіти в психологічній науці	233
Щокін Р. Г. Ретроспектива розвитку світового законодавства та юридичної думки з інтелектуальної власності	179	Костюк Т. О. Застосування лінгвістичних прийомів у сучасних політичних технологіях	240
Будник С. І. Деякі законодавчі ініціативи України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху	184	Старих Л. В. Формування наскрізної практики підготовки фахівців з медичного та фармацевтичного маркетингу	244
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	190	Калмикова Г. В. Характерні особливості виникнення та прояву тривожних станів у молодших школярів.....	249
Магеррамзаде А. С. огли Концептуальні підходи до аналізу фінансових криз у вітчизняній науковій літературі	190	Крестініна О. В. Емпіричне дослідження психологічних особливостей дітей-першокласників	255
Баєв В. В. Формування моделі системи менеджменту якості		Хамм О. Проблеми розвитку креативного мислення вчителя в сучасній науковій літературі	260
		Смолень Чеслава Влияние стиля жизни на личностные изменения у пожилых людей.....	265
		ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	270

УДК. 339. 747

МАГЕРРАМЗАДЕ АЛІБАЛА САТТАР *огли*

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ КРИЗ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 190–195

Інтерес як наукових, так і політичних кіл до можливих системних домінант, причин і характерних рис фінансових криз, механізму їх перетворення на світові в умовах глобалізованого світового господарства залишається незмінним упродовж тривалого часу. Зокрема, дослідження заслуговують основні концептуальні підходи до вивчення фінансових криз.

Фінансові кризи є складними подіями, що зумовлені багатьма причинами, виявлялись у девальвації національної валюти, у посиленні інфляції, у різкому падінні курсів цінних паперів, у скороченні їх емісії, у масовому вилученні внесків із комерційних банків, у значному скороченні обсягів кредитування, зростанні банкрутств господарських суб'єктів і фінансових установ, що їх обслуговують, у розладі платіжно-розрахункових систем.

Лібералізація ринків довготермінового позичкового капіталу, зростання обсягів та мінливості міжнародних потоків капіталу відзначали фундаментальну взаємозалежність усіх секторів світової економіки та перетворилась на ключовий чинник економічного зростання: приплив капіталів та його структура відігравали ключову роль у стимулюванні економічного піднесення. Водночас такий розвиток йшов украй суперечливо, супроводжувався глибокими фінансовими кризами, що вражали економіку окремих країн

або цілих регіонів і завдяки раптовим відтокам капіталу з країни, у поєднанні з негативними внутрішніми економічними процесами, здійснювали більший або менший несприятливий вплив на фінансові ринки всіх країн світу.

Як свідчить світовий досвід, фінансові кризи відбуваються як у менш лібералізованих, так і в більш лібералізованих економічних системах. У результаті “інфікування” фінансова криза в окремих країнах унаслідок взаємодії багатьох факторів набувала світового масштабу. Тому інтерес як наукових, так і політичних кіл до можливих системних домінант, причин і характерних рис фінансових криз, механізму їх перетворення на світові в умовах глобалізованого світового господарства залишається незмінним упродовж тривалого часу.

Вагомий внесок у визначення фінансової кризи зробили й українські науковці. Так, зокрема, відомий науковець А. С. Гальчин-

ський у своїй праці так визначає грошово-фінансові кризи: "...за своїм змістом грошово-фінансові кризи є кризами як сфери грошового обігу, так і сфери кредиту. Ці дві сфери ринкової економіки не тільки тісно пов'язані між собою, але єдині у своїй матеріальній основі: нинішні гроші функціонують у вигляді кредитних (боргових) коштів обігу. Водночас варто пам'ятати, що грошово-фінансові кризи відображають циклічні закономірності й фондовий ринок. Мова йде, таким чином, про органічне поєднання в структурі фінансових криз циклічних процесів, що відбуваються в трьох економічних сегментах економіки, — сферах грошового обігу, кредитного й фондового ринку. Тому форми вияву грошово-фінансових криз значно різняться між собою. Вони виявляються в першу чергу як кризи знецінення внаслідок інфляційних процесів платіжних засобів обігу, надмірного зростання вартості позичкового капіталу, девальвації фондових цінностей. Опосередкованими індикаторами грошово-фінансових криз і їх перебігу можуть також виступати динаміка грошових агрегатів, розбалансованість державного бюджету й платіжного балансу, динаміка банкрутств, біржової паніки та ін." [1].

На думку дослідників Н. М. Шелудько, А. І. Шкляра, об'єктивнішою видається концепція фінансової кризи як механізму реалізації системного ризику — ризику втрат, пов'язаних із несприятливими змінами на ринку загалом, які можуть бути викликані ефектом доміно на фінансовому ринку або кризою довіри серед інвесторів, що створює ситуацію загальної неліквідності [2].

У дослідженнях російських учених існують принципові розбіжності в поглядах на природу й характер фінансових криз. Так, А. Ілларіонов концентрує увагу саме на валютному компоненті фінансових криз. Він, зокрема, зазначав: "Сучасна фінансова криза — це насамперед валютна криза... Ні істотне падіння цін фондового ринку, ні різке зростання споживчих цін самі по собі не дають підстав говорити про існування у країні фінансової кризи. Лише раптове — після певного періоду абсолютної або відносної ста-

більності — зниження вартості національної валюти щодо твердих валют, насамперед долара США, незалежно від наявності або відсутності супутніх коливань у курсах цінних паперів або цінах на споживчі товари та послуги, являє собою явище, що зазвичай у сучасній економічній літературі має назву фінансової кризи" [3]. Інші дослідники розглядають фінансову кризу як кризу фінансової системи, яка має вияв у повній неплатоспроможності основних фінансових інститутів та супроводжується "фінансовою панікою".

Багато російських науковців сходяться на думці, що фінансова криза — це криза державних фінансів, під якими розуміється сукупність грошових відносин, організованих винятково державою, у процесі яких здійснюється формування загальнодержавних, тобто централізованих фондів коштів для здійснення економічних, соціальних і політичних завдань. При цьому корпоративні фінанси виключаються з об'єкта дослідження. Разом із тим було б неправильно виключати корпоративні фінанси з аналізу джерел фінансових криз. Формування та динаміка ВВП багато в чому залежать від діяльності підприємств, а масові банкрутства суб'єктів господарювання викликають порушення у платіжній системі, збитковість кредитно-фінансових установ. Тому дослідження стану фінансів підприємств мають бути включені до поняття фінансової нестабільності як системи економічних відносин із формування та використання децентралізованих фондів, збій у якій призводить до падіння показника ВВП. Об'єкт, як і кінцевий ВВП, містить не тільки централізовані фонди з прибутку (фонд споживання та нагромадження), а й амортизаційний фонд, фонд заробітної плати.

Виходячи з визначення фінансової кризи, що надаються російськими дослідниками, під фінансовою кризою можна розуміти порушення розподільчого процесу об'єкта фінансових відносин і нездатність у зв'язку з цим формування централізованих і децентралізованих фондів.

Сучасні міркування з приводу фінансових криз свідчать, що жоден із концептуальних поглядів на їх природу не є досконалим. Про-

те аналіз основних теорій фінансових криз дає підстави виокремити системні структурні явища, що детермінують їх виникнення та перебіг, а саме:

- фінансова нестабільність, що пов'язана із критичними (поворотними) точками циклів ділової активності, та яка розглядається як складова циклічної економічної кризи;
- поєднання в структурі фінансових криз циклічних процесів, що відбуваються в трьох економічних сегментах економіки: сферах грошового обігу, кредитного і фондового ринку;
- порушення рівноваги між фундаментальними параметрами, що вважаються основою стабільності існуючої інституціональної структури;
- нестабільність фінансового стану підприємств і кредитно-фінансових установ, що впливає на різке падіння ВВП;
- криза державних фінансів, що виявляється у порушенні процесу формування та розподілу централізованих державних фондів;
- раптове, після певного періоду абсолютної або відносної стабільності, зниження вартості національної валюти відносно іноземних;
- глибокий розлад функціонування основних складових фінансової системи країни, що виявляється у повній неплатоспроможності основних фінансових установ та супроводжується "фінансовою панікою";
- нестабільність на фінансових ринках у формі зниження цін на основні національні фінансові активи, та супроводжується масовими банкрутствами суб'єктів ринку;
- зіткнення між соціальними групами, що викликають порушення характеру та системи регуляції;
- загострення асиметрії інформації, яка порушує рівновагу у функціонуванні фінансової системи та викликає дезорганізацію фінансового ринку;
- банківська паніка унаслідок втрати довіри до банківських установ, що спричи-

няє значну кількість банкрутств фінансових і нефінансових установ, які за інших умов розглядаються як надійні та стабільні;

- раптове визнання кредиторами нераціональності своєї поведінки в умовах кредитної експансії та утворення фінансових пірамід.

У сучасних умовах, за висловленнями А. Філіпенка, головними системоутворювальними факторами світової економічної системи, цементуючими її цілісність та єдність, що поглиблюються, виступають науково-технічна революція (і передусім її інформаційно-інтелектуальна домінанта), інтернаціоналізація і глобалізація всієї господарської діяльності, ринкові детермінанти й інструменти, особливо фінансові. Таким чином, на рубежі тисячоліть формується небачена суперсистема фінансово-інформаційних зв'язків у планетарному масштабі [4].

Фінансові структури, пов'язані з емісійним центром американської валюти, працювали в умовах м'яких бюджетних обмежень. Іншими словами, вони мали доступ до доларового рефінансування з ФРС США, відповідно до того попиту, що складався на долари в усьому світі. А цей попит з 70-х років ХХ ст. підтримувався різноманітними і багатоскладовими фінансовими спекуляціями. Вони висмоктують величезний капітал завдяки своїй організації за принципом фінансової пірамідоутворення, штучного об'ємного попиту на ті або інші цінні папери та їх похідні. Наслідком цього стає так звана економіка "мільних бульбашок", коли за фасадом бурхливої економічної активності та надприбутків на фінансовому ринку приховувались руйнування матеріального виробництва і погіршення показників ефективності. Це зовнішнє благополуччя ґрунтувалось на елементарному перерозподілі національного багатства на користь фінансових спекулянтів і "...містить загрозу краху окремих національних фінансових систем" [5]. П. Друкер цю ситуацію безпосередньо пов'язував з виникненням такого явища, як "віртуальні гроші", які, на думку вченого, зосереджені на міжнародних фінансових ринках, мають слабкий зв'язок із торгівлею,

інвестиціями або споживанням і не можуть виконувати жодної із перелічених економічних функцій [6]. Проте, як відзначав науковець, віртуальні гроші істотно впливають на національну урядову політику, особливо на таку, яка занадто покладається на короткотермінові закордонні запозичення.

Як зазначалось у фундаментальному дослідженні українських науковців: "...нині глобальна віртуальна спекулятивна економіка стала панівною. Обсяги віртуальних капіталів на порядок перевищують світовий ВВП, а маса фіктивного капіталу приблизно в 100 разів перевищує вартість міжнародного товарообігу. В умовах, коли щоденний обіг на глобальному просторі становить 1–1,5 трлн дол., фінансовий обвал може миттєво покрити всю планету. Найбільше постраждають ослаблені країни, у яких доларизацію економіки доведено до абсурду" [7].

Нерівновага у формі значного дефіциту поточного рахунку балансу та/або бюджету є типовим середовищем, що передуює періоду фінансової нестабільності, а часто — й кризі. До основних симптомів диспропорції у розвитку сучасного фінансового сектору українські науковці І. О. Лютий та С. В. Міщенко зараховують: домінування короткострокових форм інвестування, які мають спекулятивний характер; стрімке, диспропорційне, щодо реального сектору, зростання активів фінансових установ; відокремлення потоків капіталу від потоків товарів і послуг; зміну структури інструментарію фінансового сектору; невизначеність механізму функціонування фінансового сектору, складність контролю та регулювання; кількісне та якісне домінування спекулятивних складових у структурі фінансового сектору, що спричиняє виникнення "офшорної" моделі фінансового сектору; збільшення обсягів інвестицій у фінансовий сектор за рахунок відтягнення їх з реального; вплив ресурсів (у тому числі кваліфікованих фахівців) із реального сектору до фінансового [8].

Отже, тривале від'ємне значення поточного рахунку платіжного балансу можна розглядати як один з головних фундаментальних чинників фінансової кризи макрорівня.

Звичайно, у реальності говорити про повну структурну збалансованість платіжного балансу не можна. Водночас систематичні суттєві відхилення від рівноваги також неприпустимі. Якщо зростання імпорту не супроводжується відповідним збільшенням експорту, то це автоматично викликає подальшу потребу у припливі фінансового капіталу з-за кордону. За такої ситуації світовий ринок капіталу починає підтримувати та збільшувати негативні тенденції, що склалися в національній економіці. Завдяки цьому формується цикл "приплив іноземного капіталу — збільшення імпорту — збільшення потреби в іноземній валюті — приплив іноземного капіталу". Розірвати сформоване хибне коло можливо лише за допомогою девальвації національної валюти, яка частіше відбувається у розпал кризи. Умовою, що сприяє обвальній девальвації, є штучна підтримка державою завищеного курсу національної валюти, що погіршує умови торгівлі країни та об'єктивно впливає на зниження конкурентоспроможності економіки країн — майбутнього епіцентру фінансової кризи.

Як зазначає у своїй праці А. С. Гальчинський: "Крім внутрішніх (суто економічних) і зовнішніх (позаекономічних) факторів, які завжди є специфічними, на кризу в будь-якій країні впливає паніка. У цілому криза, її глибина визначається дією економічних детермінант, помножених на психологічне сприйняття населенням відповідних процесів" [9]. Паніка може здаватися "раціональною", з погляду окремих кредиторів — кожен прагне бути попереду інших. Та коли колективний результат не має руйнівного характеру, не існуватиме й об'єктивного підґрунтя припускати несприятливий результат з макроекономічного погляду.

Слід також зазначити, що кризи на фінансових ринках підпадають під так званий ефект множинної рівноваги (*multiple equilibrium*), за якого побоювання негативного результату можуть "самовідтворюватися". Сценарій "поганого самопочуття" фінансового ринку нагадує за своїми наслідками вигук: "Пожежа!" у театрі. "Стадна поведінка" у сфері банківських фінансів найбільш чітко виявляється

в умовах, коли багато інвесторів і кредиторів мають обмежену інформацію, частково через недостатні зусилля з їх боку, а частково — через недостатню прозору інформацію безпосередньо з ринків. За таких обставин утеча банківських депозитів через потрясіння в одній країні може повторитися в іншій, оскільки інвестори збираються у свого роду “чергу” та шукають вихід. Ці зрушення від нормального рівноважного стану до нерівноважного спровоковані такими подіями в інших місцях, що мало чим відрізняються від феномену безлічі рівноважних станів, які було описано П. Мессоном [10]. Механізм, що тут діє, є інформаційним зовнішнім чинником, можливо, посиленним нормативними актами державних установ, що контролюють поведінку інвесторів [11].

Фундаментальні чинники фінансових криз у Російській Федерації та країнах, що розвиваються, також мають власні особливості, оскільки мають більш складну природу. Як зазначали російські дослідники В. Л. Іноземцев та Н. А. Крічевський: “...здебільшого сучасні кризи викликалися там не надвиробництвом товарів, а суто фінансовими причинами, оскільки починалися на тлі різкого скорочення грошової пропозиції. Це обумовлювалося нездатністю урядів обслуговувати безвідповідально набрані кредити, падіннями фондового ринку, що провокує банківську кризу, або ж відтоком іноземного капіталу” [12].

Цікавим, з наукової точки зору, є застосування методу системології задля пояснення кризових процесів на ринках, що формуються, в умовах трансформацій, що відбуваються у цих країнах. Так, відповідно до положень системології, складні системи завжди перебувають у квазістабільному стані, тому до них не можна застосувати закони, що описують стабільні системи (деякі технічні, виробничо-технологічні тощо). Для оцінки квазістабільного стану систем застосовується термін “перехідний період”, що характеризує такий стан, коли система або її значущий показник змінюються якісним чином [13]. Зокрема, пропонується використовувати такі критерії перехідного періоду:

- *процес адаптації*, що показує, як система пристосовується до змін у середовищі (зовнішньому і внутрішньому);

- *процес деструктуризації*, що показує, як система знижує свою складність (ентропія);

- *процес синергоутворення*, що показує, як система підвищує свою складність.

Заслугує на увагу класифікація перехідних періодів у системах, запропонованих Е. М. Коротковим, серед яких він відзначав:

- *гомеостатичний* — зміни в кращу або гіршу сторону, що перебувають у межах, які не змінюють структуру організації та її елементний склад: за позитивних змін коефіцієнти $K_A = 1$, а $K_C = 1$, за негативних — $K_A < 1$ і $K_C = 1$;

- *інноваційний* — кризові зміни структури й елементного складу організацій: за позитивного вектора $K_A > 1$ і $K_C > 1$, за негативного — $K_A < 1$ і $K_C < 1$;

- *біфуркаційний* — катастрофічні зміни структури й елементного складу організації: за позитивного спрямування (що поліпшують революційні перетворення) $K_A > 1$, а $K_C \gg 1$, за негативного (руйнування) — $K_A \approx 1$, $K_C \ll 1$.

Щодо кризових організацій можна вважати релевантним, що відповідає справжньому стану, інноваційний рівень перехідного стану. Упродовж цього періоду існує безліч елементів однієї та іншої якості, достатні для якісної зміни системи (вперед або назад). При цьому другий рівень перехідного стану організації характеризує її перебування в досить широкій за амплітудою смузі коливань навколо стійкої рівноваги відтворювального процесу.

Третій (*біфуркаційний*) рівень являє собою процес руйнування організації і перехід її у нову якість.

Світові фінансові кризи під час виникнення, розвитку та затухання проходять певні етапи циклу і характеризуються періодами загострення дисбалансів та протиріч в епіцентрі майбутньої кризи, виникненням нестабільності та розгортанням кризових процесів на фінансових ринках, їх поширенням на інші країни та регіони, які завершуються досягненням нового рівня рівноваги.

Як зазначав дослідник О. І. Барановський: “...сама криза має кілька прихованих періодів своєї динаміки: латентний (прихований) період, коли її передумови назрівають, але ще не стають явними; період обвалу, тобто стрімкого загострення всіх суперечностей, різкого погіршення динаміки всіх показників, порушення стабільності; переходу до фази депресії, яка забезпечує тимчасову рівновагу між системою, що втратила свою колишню силу, й тою, що утверджується” [14].

На нашу думку, розвиток фінансової кризи можна умовно поділити на такі фази:

- початкова фаза — ціновий тиск на національні активи у країні/країнах епіцентру;
- активна фаза — унаслідок раптового знецінення/подорожчання активів змінюються напрями руху капіталу, кризові процеси поширюються на інші фінансові ринки, сегменти, сектори та регіони світової економіки;
- фаза спаду фінансової кризи — поступові локалізація та згасання кризових процесів, що свідчать про адаптування фінансової системи до нових умов функціонування та перехід до відновлення.

Література

1. Гальчинский А. С. Кризис и циклы мирового развития. — К.: АДЕФ-Украина, 2010. — С. 61.
2. Шелудько Н. М. Фінансові кризи на ринках, що розвиваються: теоретичні й емпіричні аспекти аналізу /

Н. М. Шелудько, А. І. Шкляр // Фінанси України. — 2009. — № 2. — С. 4–5.

3. Илларионов А. Мифы и уроки августовского кризиса // Вопр. экономики. — 1999. — № 10. — С. 8.

4. Світова економіка: Підручник / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, О. І. Рогач та ін. — К.: Либідь, 2007. — С. 19.

5. Allen F. Beauty contests, bubbles and iterated expectations in asset markets / F. Allen, S. Morris, H. Shin // Cowles Foundation Discussion Paper. — 2003. — № 1406, March. — 37 p.

6. Drucker Peter. The Global Economy and the Nation-State // Foreign Affairs. — 1997. — Vol. 76. — № 5. — P. 159–171.

7. Глобальний конкурентний простір: Монографія / Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана; Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАН України; Міжнародна асоціація “Україна – Римський клуб”; Міжнар. ін-т глобалістики; кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. — К.: КНЕУ. — 2007. — С. 184.

8. Лютий І. О. Вплив фінансового сектору на функціонування економічної системи / І. О. Лютий, С. В. Міщенко // Фінанси України. — 2007. — № 3. — С. 17.

9. Гальчинский А. С. Кризис и циклы мирового развития. — К.: АДЕФ-Украина, 2010. — С. 3.

10. Masson Paul. Globalization: Facts and Figures // IMF: Policy Discussion Paper Research Department. — 2001. — № 01/4, October. — 17 p.

11. Devenow A. Rational Herding in Financial Economies / A. Devenow, I. Welch // European Economic Review. — 1996. — № 40. — P. 603–615.

12. Иноземцев В. Л. Экономика здравого смысла / В. Л. Иноземцев, Н. А. Кричевский. — М.: Алгоритм: Эксмо, 2009. — С. 23.

13. Антикризисное управление / Под ред. Э. И. Короткова. — М.: ИНФРА-М, 2001. — С. 106.

14. Барановський О. І. Предтечі фінансових криз // Фінанси України. — 2009. — № 3. — С. 4–5.

Порівняльний аналіз концептуальних підходів до фінансових криз як необхідних проявів ринкових економічних систем дає можливість більш глибоко дослідити критерії і періоди розвитку криз, їх ознак, чинників і тлумачення.

Сравнительный анализ концептуальных подходов к финансовым кризисам как необходимых проявлений рыночных экономических систем дает возможность более глубоко исследовать критерии и периоды развития кризисов, их признаков, факторов и толкования

Comparative analysis of conceptual approaches to financial crises as the necessary manifestation of market economies provides an opportunity to investigate further the criteria and periods of crisis, their characteristics, factors and interpretation.

Надійшла 6 квітня 2012 р.

В. В. БАЄВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 196–200

Індустрія туризму є одним з перспективних напрямів розвитку світогосподарських відносин, а в умовах трансформації економіки України, підвищення ефективності функціонування цієї галузі набуває особливої актуальності. Економічні перетворення, що відбуваються нині на теренах України, привертають увагу науковців і практиків до проблем підвищення якості надання послуг на підприємствах туристичної галузі.

З активізацією євроінтеграційних процесів спостерігається постійне загострення конкуренції між туристичними підприємствами. Тому на сучасному етапі розвитку туристичної галузі постає питання формування системи менеджменту якості підприємства.

Надання споживачам високоякісних туристичних послуг на внутрішньому та міжнародному ринках має сприяти формуванню іміджу України, як країни з унікальними туристичними можливостями.

Більшість авторів (В. Г. Гамов, Н. В. Старичкова, І. В. Валентюк, Л. П. Дядечко, В. Ф. Кифяк, Т. І. Ткаченко, І. Ю. Швець) доходять висновку, що надання туристичних послуг супроводжується захистом прав та інтересів споживачів, що якісна туристична послуга дає можливість задовольнити потреби споживача.

Сформуємо модель системи управління якістю на підприємствах туристичної індустрії, для чого потрібно вирішити такі завдання: визначити структурні елементи системи менеджменту якості на підприємствах туристичної індустрії; сформувати основні завдання політики якості туристичних послуг; обґрунтувати основні елементи зовнішнього та внутрішнього аудиту якості надання туристичних послуг.

Відповідно до міжнародних стандартів будь-яка система, спрямована на забезпечення якості сервісних послуг, має відповідати комплексу взаємодіючих і взаємодоповнюючих вимог [6, 38].

Найчастіше на підприємствах індустрії туризму використовуються тільки елементи системи управління якістю, але відсутній системний підхід. Для створення системи менеджменту якості потрібно стратегічне рішення керівництва. На розробку та впровадження системи менеджменту якості суб'єктів туристичної індустрії (СТІ) впливають стратегічні цілі підприємства, ситуація на ринку, потреби споживачів у наданні якісних послуг та інші специфічні чинники.

Під системою якості розуміється сукупність організаційної структури, відповідальності, методик, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення загального керівництва якістю в організації [12, 69]. Система якості призначена для впровадження в туристичних фірмах з метою забезпечення якості роботи і безперервного контролю процесу надання послуг.

Для забезпечення необхідного рівня якості потрібні не тільки зацікавлені, кваліфіковані працівники, відповідна матеріальна база, а й добре налагоджена система менеджменту якості (СМЯ). Саме на цьому побудова-

ний успіх багатьох підприємств туризму. Але одного прагнення забезпечити якість послуг та обслуговування недостатньо — потрібно дуже грамотно підходити до СМЯ, оскільки від цього залежить враження клієнтів про фірму. Це дуже важливо для підвищення іміджу підприємства і, відповідно, залучення нових клієнтів. Тому саме на таких підприємствах дуже важливе, навіть головне значення набуває якість сервісу, управління якістю обслуговування, менеджмент якості.

Для досягнення цілей СТІ у сфері управління якістю туристичних послуг пропонуємо створити модель системи менеджменту якості у сфері туризму (див. рис.). Основними структурними елементами СМЯ у сфері туризму є менеджмент якості суб'єктів туристичної індустрії та якість туристичної послуги.

Розглянемо основні елементи менеджменту якості суб'єктів туристичної індустрії, до яких належать формування політики та моделі якості; системи зовнішнього та внутрішнього аудиту.

До зовнішнього аудиту в менеджменті якості належать управлінські дії, спрямовані на забезпечення відповідності суб'єктів туристичної індустрії ліцензійним вимогам України та міжнародним стандартам [7, 3–4].

Під ліцензуванням розуміють видачу, переоформлення та анулювання ліцензій, видачу дублікатів ліцензій, контроль за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов і т. д. У процесі ліцензування передбачено певні ліцензійні умови та вимоги до ліцензіатів, що й передбачає контроль за якістю послуг. В Україні ліцензійні вимоги до СТІ визначені законами України “Про ліцензування пев-

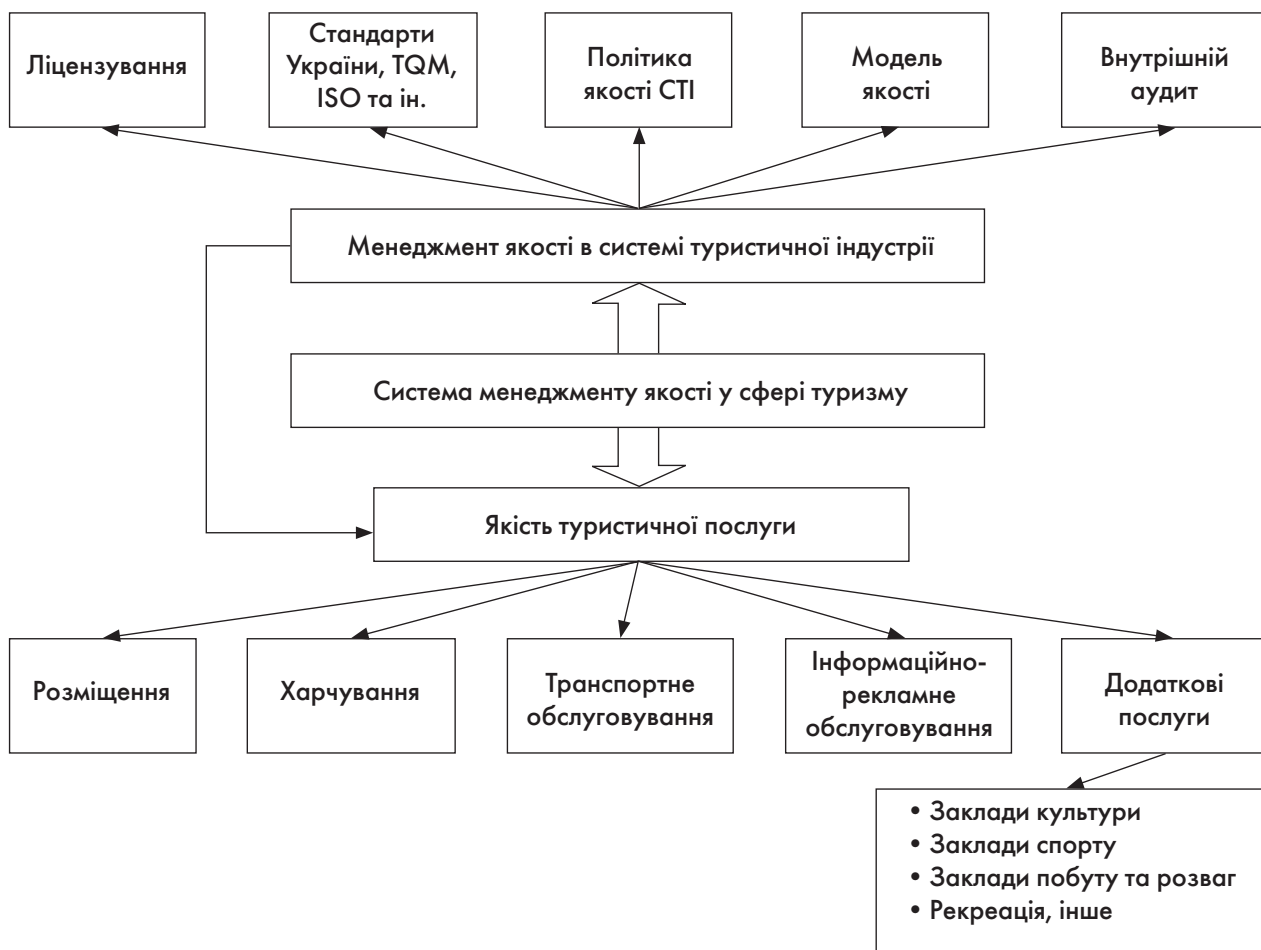

Рис. Система менеджменту якості у сфері туризму

них видів діяльності”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності”, іншими законодавчими та нормативними актами [5, 1–2].

Найефективніше запитам ринку споживача відповідає ідеологія системи Загального управління якістю — TQM (Total Quality management), яка включає в себе загальне управління якістю, забезпечення якості, політику якості, планування якості, поліпшення якості. Для того щоб реалізувати TQM на підприємстві, необхідно здійснити багато різних перетворень, які торкнуться не тільки процесів управління, а й менталітету, ставлення до всього, що відбувається, з боку всіх без винятку працівників. Технологією системи TQM є міжнародні стандарти ISO серії 9000 [8, 9].

ISO серії 9000 — серія міжнародних стандартів, що описують вимоги до системи менеджменту якості організацій і підприємств. Стандарти ISO серії 9000 роблять акцент на постійний моніторинг організацією запитів і очікувань споживачів на їх повне задоволення. Проте міжнародні стандарти ISO серії 9000 не встановлюють перелік критеріїв та показників якості, процедури і методи їх оцінювання, а також нормативні значення показників якості туристичних послуг [11, 23].

Підходи до систем менеджменту якості, наведені в стандартах ISO 9000 і моделі якості, засновані на загальних принципах. Обидва ці підходи:

- дають можливість СТІ виявляти свої сильні та слабкі сторони;
- містять положення щодо оцінювання порівняно із загальними моделями;
- забезпечують основу для постійного поліпшення;
- включають способи зовнішнього визнання.

Різниця між підходами систем менеджменту якості серії ISO 9000 та моделями якості полягає у сфері їх застосування. Стандарти серії ISO 9000 містять вимоги до СМЯ і рекомендації щодо поліпшення діяльності, оцінювання систем управління якістю та встановлюють виконання цих вимог. Моделі якості

містять критерії, що дають можливість проводити порівняльну оцінку діяльності СТІ, і це може бути застосовано до всіх зацікавлених сторін. Критерії оцінки в моделях якості забезпечують підприємству основу для порівняння її діяльності з діяльністю інших підприємств.

Однією з найважливіших складових менеджменту якості суб'єктів туристичної індустрії (СТІ) має стати політика якості, спрямована на реалізацію таких основних завдань: задоволення споживача з точки зору професійних стандартів та етики, безперервне підвищення якості послуги, облік вимог суспільства, ефективність надання послуги.

Політика та цілі у сфері якості встановлюються, щоб слугувати орієнтиром для підприємства. Вони визначають бажані результати і сприяють використанню СТІ ресурсів для досягнення цих результатів. Політика у сфері якості забезпечує основу для розробки та аналізу цілей у сфері якості. Цілі у сфері якості необхідно погоджувати з політикою у сфері якості і здатністю до постійного поліпшення, а результати мають бути вимірювальні. Досягнення цілей у сфері якості може позитивно впливати на якість послуг, що надаються, ефективність роботи та фінансові показники, і як наслідок — на задоволеність та впевненість зацікавлених сторін [7, 8].

Політику якості керівництво туристської організації має визначити і документально оформити, представляючи завдання, основні напрями і цілі туристської організації у сфері якості. Керівництво, яке несе відповідальність за політику у сфері якості, має забезпечити її роз'яснення і доведення до всіх структурних підрозділів і працівників підприємства. Відповідальність за політику у сфері якості несе керівник.

Крім зовнішнього аудиту з боку органів державної влади, Державного агентства України з туризму та курортів і міжнародних організацій, менеджмент якості СТІ передбачає впровадження системи внутрішнього аудиту. Аудит якості — систематична і незалежна оцінка якості компанії, яка може підрозділятися на аудит: системи якості; процесу; сервісу; продукту.

Ці елементи менеджменту якості на підприємствах туристичної індустрії безпосередньо впливають на якість туристичної послуги.

Якість туристичних послуг є найважливішим чинником успішної діяльності будь-якої туристичної фірми, що забезпечує захищену позицію в конкурентному середовищі та високу частку на ринку туристичних послуг [10, 311].

Під якістю послуги розуміється сукупність характеристик послуги, що визначають її здатність задовольняти встановлені або передбачувані потреби споживача.

Туристичні послуги є комплексним поняттям, до якого належать послуги з розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів (відвідувачів) [9, 32]. Якість туристичної послуги характеризується сукупністю складових якості всіх послуг, що надаються, та культурою обслуговування туристів. Якість виражається через систему показників, що відображають різні види діяльності із обслуговування туристів.

Управлінням якістю туристичних послуг є процес, що включає виявлення характеру та обсягу потреб клієнтів, оцінку фактичного рівня з якості туристичної послуги, розробку, вибір і реалізацію заходів щодо забезпечення та контролю запланованого рівня якості.

Якісні послуги можливі за умови створення в кожній організації туризму системи управління якістю, яка складається з менеджменту якості підприємства, та комплексним управлінням якістю туристичної послуги.

Побудова моделі системи менеджменту якості в туристичній фірмі дасть можливість підприємству надалі підвищити свій статус на ринку послуг, що надаються, стати більш конкурентоспроможним, збільшити показники прибутковості та рентабельності.

Система менеджменту у сфері якості туристичних послуг має бути спрямована на реалізацію таких основних завдань: безперервне підвищення якості послуги з метою максимального задоволення споживача з точ-

ки зору професійних стандартів, етики та філософії культури обслуговування, врахування вимог суспільства, ефективність надання послуги.

В умовах все більш розширеного процесу глобалізації виробники туристичних послуг не можуть зупинятися на досягнутому рівні якості. Жоден виробник не може бути гарантовано захищений від експансії власних ринків конкурентами як національними, так й іноземними. Розробка і впровадження моделі системи управління якістю на конкретному підприємстві мають залежати від її власних потреб, специфічних цілей, послуг, що надаються, процесів і практики роботи, що склалася.

Література

1. Закон України “Про ліцензування певних видів діяльності” від 01.06.2000 р. № 1775-III // ВВР України, 2000. — № 36. — С. 299.
2. Закон України “Про туризм” від 18.11.2003 № 1282-IV // ВВР України, 2004. — № 13. — С. 180.
3. Закон України “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” від 05.04.2007 № 877 // ВВР України, 2007. — № 29. — С. 389.
4. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в туристичній сфері та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю)” від 21.01.2009 р. № 25. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності” від 19.10.2010 р. № 2608-VI // ВВР України, 2011. — № 11. — С. 69.
6. Альперин Л. Современный взгляд на системы качества и их развитие // Стандарты и качество. — 1998. — № 10. — С. 38–42.
7. Валентюк І. В. Організаційно-економічні механізми державного регулювання туристичної сфери України: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління / Нац. акад. держ. управління при Президентові України; Київ. регіональний ін-т держ. управління. — К., 2005. — 20 с.
8. Гамов В. Г. Менеджмент качества и оценка соответствия в туризме / В. Г. Гамов, Н.В. Старичкова. Владивостокский государственный университет экономики

и сервиса. — Режим доступа: [abc.vvsu.ru /books /mened_kach_turizma/](http://abc.vvsu.ru/books/mened_kach_turizma/)

9. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 300 с.

10. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм / Ф.Котлер, Д. Боуэн, Д. Мейкенз. — М.: Юнити, 1998. — 458 с.

11. Шаповал М. І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації: Підручник / М. І. Шаповал. — К.: Вид-во Європ.; Ун-т фінансів, інформ. — 2000. — С. 23 .

12. Швец И. Ю. Управление качеством турслуж // Культура народов Причерноморья. — 2005. — № 61. — С. 61–72.

Розглянуто питання системи управління якістю на підприємствах туристичної індустрії в умовах інтеграції України в міжнародне співтовариство. Система управління якістю у сфері туризму складається з менеджменту якості підприємств туристичної індустрії та управління якістю туристичним продуктом.

Рассмотрен вопрос системы управления качеством на предприятиях туристической индустрии в условиях интеграции Украины в международное содружество. Система управления качеством в сфере туризма состоит из менеджмента качества предприятий туристической индустрии и управления качеством туристическим продуктом.

The question of control the system by quality is considered on the enterprises of tourist industry in the conditions of integration of Ukraine in an international concord. System of quality management in the sphere of tourism consists of management of quality of enterprises of tourist industry and quality management a tourist product.

Надійшла 20 березня 2012 р.

О. В. ОМЕЛЬЧЕНКО

О. М. УЖАКІНА

Луганський інститут МАУП

ДІАГНОСТИКА СТРАТЕГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФІРМ-КОНКУРЕНТІВ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 201–206

У сучасних умовах, зі збільшенням кількості виробників, все суворішою стає конкуренція. Для виживання фірми за таких умов необхідні нові, більш досконалі підходи до діагностики стратегічного протистояння. Оскільки моделі, які нам пропонують вчені минулих років, на сьогодні застарі і їх застосування неможливе без певних змін.

Сучасна ринкова економіка являє собою складний організм, який складається з великої кількості різноманітних виробничих, комерційних, фінансових та інформаційних структур, які взаємодіють на тлі системи правових норм бізнесу і поєднуються в єдиному понятті — ринку.

За визначенням ринок — це структура, де “зустрічаються” виробники і споживачі, продавці і покупці, де в результаті взаємодії попиту споживачів і пропозиції виробників устанавлюються ціни товарів і обсяги продажу. При розгляді структурної організації ринку обумовлене значення має кількість виробників і кількість споживачів. Ця кількість виробників і споживачів, характер і структура відносин між ними визначають взаємодію попиту і пропозиції.

Ключовим поняттям, що визначає сутність ринкових відносин, є поняття конкуренції (concurrentia). Конкуренція — це центр усієї системи ринкового господарства, тип взаємовідносин між виробниками з приводу устанавлення цін і обсягів пропозиції товарів на ринку. Це конкуренція між виробниками. Аналогічно визначається конкуренція між споживачами як взаємовідношення з приводу формування цін і обсягу попиту на ринку.

Питанням конкуренції загалом та створенням моделей конкурентної взаємодії займалося багато вчених, насамперед це такі великі

дослідники, як А. Курно, І. Фішер, Ф. І. Еджуорт, Дж. Бертран, Е. Г. Чемберлін та ін.

Та це не єдина проблема впровадження моделей стратегічної взаємодії фірм-конкурентів. Країна не має коштів на фінансування таких програм, а приватні підприємці, яких нині стає все більше й більше, не мають бажання витратити кошти на такі дослідження. Разом з цим стає також не менш важливою проблема нестачі кадрів і спеціалізованих центрів, які займалися б дослідженням конкуренції і ринків в цілому.

Тому саме тепер питання вдосконалення та впровадження моделей стратегічного протистояння на сучасних підприємствах є дуже актуальною проблемою у сучасній економіці і потребує подальшої розробки й аналізу.

Отже, визначимо стан підприємства в конкурентному середовищі та опрацюємо комплекс заходів, спрямованих на поліпшення цього стану.

Основними завданнями дослідження є: узагальнення теоретичних знань у галузі аналізу стратегічного протистояння підприємств-конкурентів; аналіз виробничо-господарської діяльності підприємства — об'єкта дослідження; розробка інноваційної моделі стратегічного протистояння та її впровадження на вітчизняних підприємствах.

Об'єктом дослідження виступає стратегічне протистояння у конкурентному середови-

щі. Предметом дослідження є підприємства-конкуренти, які функціонують на окремому регіональному ринку.

Основними джерелами отримання інформації для аналізу ефективності нової моделі є “Баланс” ПП “Панорама” та “Звіт про фінансові результати” ПП “Панорама”, а також вторинна інформація, що стосується загального аналізу ринку металопластикових конструкцій.

Український ринок виробництва вікон останнім часом зростає на десятки відсотків у рік. За оцінками фахівців, у цей час в Україні існує близько трьох тисяч компаній, що займаються виробництвом і продажем цього виду продукції. Обсяг ринку віконних конструкцій усіх типів у минулому році становив близько 8 млн штук. Ріст у 2009 р. на 50–60 % спровокував активність гравців, тоді як тепла зима і частково політична ситуація зумовили зниження попиту. Динаміка росту обсягів продажів: 2008 р. – 40 %, 2009 р. – 50–60 %, 2010 р. – 30–40 %, найближчими роками зростання втримуватиметься приблизно на рівні 2010 р.

Ринок вікон можна розділити на виробництво дерев'яних виробів, випуск вікон з полівінілхлориду (ПВХ) і створення алюмінієвих конструкцій, перші два сегменти найбільш значні. Суперечки про порівняльні споживчі властивості вікон із ПВХ (які часто називають пластиковими або металопластиковими) і дерев'яних вікон дотепер не вщухають: і в “пластику” і в “деревинок” є свої фанати, не згодні на компроміс із протилежним табором.

Для аналізу стратегічного протистояння фірм-конкурентів використовується достатня кількість матриць тієї чи іншої спрямованості. Існує необхідність систематизації цих матриць, а також поетапного впровадження матричного підходу на всіх рівнях стратегічного планування.

У стратегічному плануванні можна виокремити рівень корпорації, бізнес-рівень, функціональний рівень.

Матриці стратегічного планування на рівні корпорації аналізують складові бізнесу корпорації, тобто допомагають здійснювати

портфельний аналіз, а також аналіз ситуації у корпорації в цілому.

Бізнес-рівень включає матриці, які належать до даної бізнес-єдиниці і найчастіше до одного товару, аналізують його властивості, ситуацію цього товару на ринку і т. д.

Матриці функціонального рівня досліджують фактори, що впливають на функціональні сфери підприємства, з яких найважливішими є маркетинг, управління персоналом.

У літературі наводиться безліч різних матриць, які відповідають рівням стратегічного планування.

Існуючі матриці стратегічного планування досліджують різні аспекти цього процесу. Класифікація матриць необхідна для виявлення закономірностей і особливостей застосування матричного методу в стратегічному плануванні.

Для аналізу ринку металопластикових конструкцій України також використовуємо матричний метод аналізу. Але використовуючи існуючі матричні методи для аналізу обраного об'єкта дослідження, ми не отримали необхідної інформації для розробки більш ефективного стратегічного плану дій ПП “Панорама”. Саме для вирішення цього питання нами було запропоновано новий варіант матричного аналізу стратегічного протистояння підприємств.

Найточнішим є аналіз по первинних джерелах, що не уявляється можливим при проведенні кабінетного дослідження. Аналіз був зроблений за джерелами вторинної інформації за допомогою Інтернету і друкованої продукції, а також за допомогою фактичного опитування по телефону.

Послідовність розробки матриці стратегічного протистояння складається з кількох етапів.

Згідно з запропонованими етапами формування матриці стратегічного протистояння (табл. 1), проведемо аналіз стратегічного протистояння ПП “Панорама” на ринку металопластикових конструкцій.

На першому етапі формуємо перелік усіх підприємств, що функціонують на ринку металопластикових конструкцій одного регіону. Аналіз був зроблений за джерелами вторин-

Етапи формування матриці стратегічного протистояння

Послідовність етапів	Зміст етапу
I	Вибір об'єктів стратегічного протистояння. Об'єктом стратегічного протистояння є підприємства, які функціонують на одному регіональному ринку, виготовляють однорідну продукцію та їх діяльність спрямована на один і той самий сектор ринку
II	Вибір головних конкурентів, тобто об'єктів стратегічного протистояння, які несуть найбільшу загрозу для досліджуваного підприємства
III	Формування переліку предметів стратегічного протистояння, тобто виділення окремих секторів бізнесу всіх підприємств-конкурентів. На цьому ж етапі потрібно провести аналіз вибраних секторів бізнесу і розділити всі предмети стратегічного протистояння на використовувані на досліджуваному підприємстві та потенційно можливі, тобто ті, які підприємство може залучити до своєї діяльності
IV	Формування матриці стратегічного протистояння. Будується двомірна матриця, на одну вісь наносяться всі предмети стратегічного протистояння, як притаманні досліджуваному підприємству, так і потенційно можливі, а на іншу вісь наносяться підприємства-конкуренти, тобто об'єкти стратегічного протистояння. На функціональному полі відмічаємо штрихом для кожного підприємства-конкурента всі предмети стратегічного протистояння, притаманні саме йому
V	Вибір сфери стратегічного протистояння. Сфера стратегічного протистояння — це сектори бізнесу підприємств, на яких розгортається найгостріша боротьба між об'єктами стратегічного протистояння
VI	Робимо висновки щодо існуючого конкурентного положення на ринку та формуємо більш ефективний стратегічний план дій для досліджуваного підприємства

ної інформації за допомогою Інтернету і друкованої продукції, а також за допомогою фактичного опитування по телефону.

Другим етапом формування матриці стратегічного протистояння є вибір головних конкурентів. Тобто об'єктів стратегічного протистояння, які несуть найбільшу загрозу для досліджуваного підприємства. Спираючись на територіальний аналіз підприємств, можна говорити, що головними конкурентами ПП “Панорама” є підприємства: “Інтерпласт”, “Еврофасад”, “Лугапласт”, “Европласт”, “WinDo”, “Луганскелитстрой”, “Моби пласт”, “Лигаприм”, “Визаж”, “Новострой”. Тому що рівень їх продажів не поступається ПП “Панорама”, місце їх розташування не менш вигідне, а цінова політика дуже схожа.

Наступним етапом є формування переліку предметів стратегічного протистояння, тобто виділення окремих секторів бізнесу всіх підприємств-конкурентів. На цьому етапі

слід провести аналіз вибраних секторів бізнесу і розділити всі предмети стратегічного протистояння на використовувані на досліджуваному підприємстві та потенційно можливі, тобто ті, які підприємство може залучити до своєї діяльності. Вивчення бізнесу ПП “Панорама” показало, що воно фактично конкурує у 8-ми секторах бізнесу, які визначалися за видами продукції та послуг.

Вивчення бізнесу головних конкурентів показало ще кілька видів продукції та послуг, які не надає ПП “Панорама”, але їх використання у своєму бізнесі, можливо, приведе до одержання прибутку (табл. 2).

Четвертим етапом є формування матриці стратегічного протистояння. Будується двомірна матриця, на одну вісь наносяться усі предмети стратегічного протистояння, як притаманні досліджуваному підприємству, так і потенційно можливі, а на іншу вісь наносяться підприємства-конкуренти, тобто

**Характеристика секторів бізнесу ПП “Панорама”
на ринку металопластикових виробів**

Фактичний сектор бізнесу	Потенційно можливий сектор бізнесу
ПВХ вікна	Розсувні двері
ПВХ двері	Міжкімнатні двері
Рама балконна	Вагонка
Двері балконні	Крівля ондуліном
Офісні перегородки	Фасадне застклення
Офісні двері	
Вхідні двері	
Сайдинг	

об’єкти стратегічного протистояння. На функціональному полі відмічаємо штрихом для кожного підприємства-конкурента всі предмети стратегічного протистояння, при-
таманні саме йому, та обсяг реалізації кожно-

го виду продукції для кожного підприємства у тис. грн. Результатом є двовірна матриця (див. рис.).

П’ятим етапом аналізу є вибір сфери стратегічного протистояння.

ПП “Панорама”	Конкуренти									
Фактичний сектор бізнесу	Інтерпласт	Еврофасад	Лугапласт	Европласт	WinDo	Луганскэлітстрой	Моби пласт	Лигаприм	Визаж	Новострой
ПВХ вікна	180	210	195	200	224		175	230	180	
ПВХ двері	120	110	82	88	64		81	113	94	
Рама балконна	30	48	71	68			24	25		
Двері балконні	8	12	20	17			6	6		
Офісні перегородки	110					100		110		200
Офісні двері		110			58	130				142
Вхідні двері		80				75				94
Сайдинг		12				164				200
Потенційно можливий сектор бізнесу										
Розсувні двері						211		160		218
Міжкімнатні двері	44	52	38			29				62
Вагонка		90		142				105		86
Крівля ондуліном						160		200		170
Фасадне застклення	52	140			38				84	

Рис. Матриця стратегічного протистояння на ринку металопластикових виробів

Сфера стратегічного протистояння — це сектори бізнесу підприємств, на яких розгортається найгостріша боротьба між об'єктами стратегічного протистояння. Виходячи з побудованої матриці ми можемо говорити, що до сфери стратегічного протистояння входять такі сектори бізнесу, як ПВХ вікна, ПВХ двері, Рама балконна, Двері балконні.

У висновку щодо становища ПП “Панорама” на ринку металопластикових виробів східного регіону ми можемо говорити про гостру конкуренцію між виробниками ПВХ вікон та ПВХ дверей, але ми не можемо виключити цей сектор бізнесу із діяльності підприємства, бо від приносить стабільні прибутки, хоча й недостатні для повного використання потенціалу підприємства. Для поліпшення становища на цьому сегменті ринку можливо запропонувати введення нової цінової політики, додаткових послуг, що стосуються встановлення та утримання вікон та дверей, налагодження кредитної системи оплати, яка зможе залучити нових споживачів.

Для поліпшення ефективності діяльності підприємства запропоновано нову стратегію діяльності, яка спирається на освоєння нових секторів бізнесу. Згідно з розробленою матрицею стратегічного протистояння таких секторів два: фасадне застакнення та крівля ондуліном. Для вибору більш ефективного сектору ми здійснили розрахунок ефективності кожного, також користуючись матричними методами, та обрали більш ефективний: фасадне застакнення.

У ході дослідження стратегічного протистояння вперше було отримано матрицю, яка дає можливість визначити потенційні сектори бізнесу підприємства, використання яких веде до підвищення прибутковості фірми. Також розроблено нову методичку побудови матриці та наведено її поетапне впровадження. Таким чином, було одержано інноваційну мо-

дель стратегічного протистояння та обґрунтовано її упровадження на вітчизняних підприємствах.

Прикладним результатом досліджень є матриця стратегічного протистояння, створена для ПП “Панорама”, яке функціонує на ринку металопластикових конструкцій. Реалізація матриці на цьому підприємстві дала можливість зробити обґрунтовані висновки щодо конкурентної позиції підприємства на відповідному ринку, провести порівняльний аналіз найближчих конкурентів, а також зробити висновки щодо стратегії подальшої діяльності підприємства на ринку. Використовуючи нову модель стратегічного протистояння, розроблено більш ефективну стратегію для подальшого розвитку підприємства та розраховано ефективність упровадження нової конкурентної стратегії.

Література

1. Ассэль Г. Маркетинг: принципы и стратегия. — М.: ИНФРА, 1999. — 804 с.
2. Виханский О. С. Стратегическое управление: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Гардарики, 1999. — 296 с.
3. Герасимчук В. Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2000. — 266 с.
4. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економічна діагностика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Центр навч. л-ри, 2007. — 307 с.
5. Глинский В. В., Ионин В. Г. Стратегический анализ: Учеб. пособие. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Информац.-издат. дом “Филин”, 1998. — 438 с.
6. Куденко Н. В. Стратегічний маркетинг: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 1998. — 152 с.
7. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под ред. А. П. Градова. — СПб.: ЮНИТИ, 1996. — 392 с.
8. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 311 с.

Розглядається проблема діагностики у стратегічній взаємодії фірм-конкурентів. Проводиться аналіз умовного підприємства за допомогою існуючих методик діагностики, у цілому матричного аналізу. Запропоновано новий алгоритм матричного аналізу, завдяки якому формується нова матриця стратегічної взаємодії фірм-конкурентів. Матриця дала змогу зробити висновки для існуючого положення та на перспективу.

Рассматривается проблема диагностики стратегического взаимодействия фирм-конкурентов. Проводится анализ условного предприятия при помощи существующих методик диагностики, в целом матричного анализа. Предложен новый алгоритм матричного анализа, с помощью которого формируется новая матрица стратегического взаимодействия. Матрица дала возможность сделать выводы по существующему положению и на перспективу.

The problem of diagnostics of strategic co-operation of competitors is examined. The analysis of conditional enterprise is conducted through the existent methods of diagnostics, on the whole matrix analysis. Author offers new algorithm of matrix analysis by means of which the new matrix of strategic co-operation is formed. A matrix enabled to draw a conclusion according to the existent regulation and on a prospect.

Надійшла 4 квітня 2012 р.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ І ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 207–211

Проаналізовані основні концептуальні засади феномену “інноваційна діяльність”, передусім у сфері соціально-економічних відносин.

Аналіз стану науково-технічного розвитку базових галузей економіки України свідчить про неефективність системи державної підтримки інноваційної діяльності в Україні. Так, при загальному зростанні протягом 2000–2007 рр. обсягу фінансування за рахунок державного бюджету технологічних інновацій приблизно в 19 разів (з 7,7 млн до 144,8 млн грн), щорічного обсягу зроблених наукових і науково-технічних робіт у 3,4 раза (з 1978,4 млн до 6700,7 млн грн) частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції зменшилась з 6,8 до 6,7 відсотка, частка підприємств, які проводили інноваційну діяльність, — у 1,27 раза (з 18 до 14,2 відсотка) і кількість засвоєних такими підприємствами інноваційних видів продукції у 6 разів (з 15323 до 2526).

Підвищення ефективності державної підтримки інноваційної діяльності тісно пов'язане з реформуванням чинного законодавства. Незважаючи на прийняття за останні роки достатньої кількості нормативно-правових актів, які безпосередньо регулюють відносини у сфері інноваційної діяльності, зокрема, законів України “Про інноваційну діяльність”, “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” і т. п., більша частина проблем теоретичного і практичного характеру у сфері правового забезпечення інноваційної діяльності залишається невирішеною, а законодавчі норми — нечіткими і непогодженими. Недосконалість умов і видів державної підтримки інноваційної ді-

яльності, що передбачені законами України “Про інноваційну діяльність” і “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” зумовлює необхідність реформування системи правового забезпечення інноваційної діяльності [1]. Зазначені недоліки правового забезпечення інноваційної діяльності ускладнюють реалізацію основних напрямів державної інноваційної політики.

З метою створення сприятливих організаційних і економічних умов для розвитку підприємства органи державної влади надають суб'єктам господарювання різні види державної підтримки. Відповідно до ст. 48 ГК України до числа напрямів такої підтримки належать:

- надання підприємцям земельних ділянок, передача державного майна, необхідного для здійснення підприємницької діяльності;
- сприяння підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення і інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів;
- первісне облаштування незасвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у певному законному порядку;
- стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності, засвоєння підприємцями нових видів продукції і послуг [2].

Таким чином, стимулювання інноваційної діяльності є одним з основних напрямів державної підтримки підприємництва. Отже, сама інноваційна діяльність є об'єктом державної підтримки.

Удосконалення правового забезпечення державної підтримки інноваційної діяльності тісно пов'язане з найбільш точним визначенням її поняття. Уперше поняття інноваційної діяльності було визначено у ст. 3 Закону України “Про інвестиційну діяльність”, відповідно до якої інноваційна діяльність як одна з форм інвестиційної діяльності здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.

Інвестиційний підхід до визначення інноваційної діяльності знайшов своє відображення і в науковій літературі. Так, деякі автори під інноваційною діяльністю розуміють вкладання ресурсів у продукування науково-технічного товару, різновид інвестиційної діяльності [3].

Інвестиційний підхід до визначення поняття інноваційної діяльності отримав свій розвиток і в подальшій правотворчості. Відповідно до ст. 325 ГК України інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, яка здійснюється на основі реалізації *інвестицій* з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності затрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. У свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 327 ГК інноваційна діяльність передбачає *інвестування* наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у стані продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих змін, розробки і впровадження нових видів продукції і технологій [2].

Закон України “Про інноваційну діяльність” дає дещо інше визначення інноваційної діяльності, пов'язуючи її з використанням і комерціалізацією результатів наукових досліджень і розробок [1]. У цьому сенсі на сьогодні слід констатувати факт відсутності чіткої законодавчої позиції про юридичну

природу і можливі правові ознаки інноваційної діяльності.

Дослідження проблем законодавчого визначення інноваційної діяльності знаходить своє відображення і в деяких наукових роботах, де під інноваційною діяльністю розуміється діяльність по створенню об'єкта інтелектуальної власності, що має ринкову вартість, довгострокове і ризикове вкладання його в об'єкт виробничої сфери, а також використання (реалізація) його у виробництві з метою отримання прибутку і досягнення соціального ефекту (випуску нової конкурентоспроможної продукції, модернізації виробництва, впровадження нових технологій, досягнення науково-технічного прогресу і т. п.) [4].

Одноосібне включення об'єктів виробничої сфери в об'єктний склад інноваційної діяльності викликає деякі сумніви. Насамперед це пов'язане з тим, що інноваційна діяльність ширше за своїм внутрішнім змістом, ніж виробнича діяльність. Вона поширюється на всі сфери економічної діяльності суб'єктів господарювання, що не підпадають під ознаки виробництва (наприклад, житлово-комунальне господарство, аграрний сектор економіки і т. п.). Доволі складно погодитися і з тим, що вкладання в об'єкти інноваційної діяльності завжди має довгостроковий характер. Слід мати на увазі специфіку інноваційного сектору економіки, а також можливі види інновацій, на створення яких може знадобитися незначна кількість часу (наприклад, локальні інновації з модернізації основних фондів, на переформування яких потрібен приблизно один рік).

З урахуванням згаданого вище аналізу концептуальних підходів до визначення поняття “інноваційної діяльності”, а також специфічних правових якостей об'єктів такої діяльності, доцільно дослідити її законодавчі дефініції.

Як вже відмічалось раніше, визначення інноваційної діяльності вперше було зазначено у ст. 3 Закону України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р., у якій під інноваційною діяльністю розумілась одна з форм інвестиційної діяльності. Аналогічний підхід викладений і в ст. 325 ГК України, ви-

ходячи з якого “інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, яка здійснюється на основі реалізації інвестицій...” [2].

Висловлена законодавцем точка зору відносно правової належності інноваційної діяльності до форм інвестиційної діяльності викликає певні сумніви. Як вже відмічалося, виходячи із загальнотеоретичного визначення поняття “діяльність” слідує, що будь-яка діяльність, незалежно від її сфери, включає в себе чотири основні елементи: *ціль, засоби, результат і процес*. У цьому сенсі доволі цікавим і корисним як для правозастосування, так і для подальшої правотворчості є порівняльно-правовий аналіз законодавчих визначень інноваційної та інвестиційної діяльності, виходячи з чотирьох згаданих вище елементів. Як впливає зі ст. 1 Закону України “Про інноваційну діяльність” і ст. 325 ГК України, основною метою інноваційної діяльності є впровадження результатів наукових досліджень і розробок у виробництво або інші сфери суспільного життя. Виходячи з ч. 1 ст. 2 Закону України “Про інвестиційну діяльність”, інвестиційна діяльність передусім спрямована на практичну реалізацію інвестицій, тобто на вкладення майнових або інтелектуальних цінностей в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності. Якщо врахувати, що одним із видів інтелектуальних цінностей є науково-технічні розробки, то певна схожість у цілях інвестиційної та інноваційної діяльності, безумовно, є.

Таку саму схожість можна спостерігати і в результатах інвестиційної та інноваційної діяльності. Закон України “Про інноваційну діяльність” до числа результатів інноваційної діяльності відносить появу на ринку нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Найбільший спектр результатів інноваційної діяльності передбачений у ст. 325 ГК України, виходячи з якої інноваційна діяльність здійснюється з метою реалізації довгострокових науково-технічних програм. Відповідно до ст. 3 Закону України “Про державні цільові програми”, науково-технічні програми розробляються для вирішення найважливіших науково-технічних проблем, ство-

рення принципово нових технологій, засобів виробництва, матеріалів, іншої наукоємної і конкурентоспроможної продукції [5]. Таким чином, кінцевим результатом реалізації науково-технічної програми може бути не тільки поява на ринку нової конкурентоспроможної продукції, а й створення принципово нових технологій, упровадження яких далеко не завжди пов’язане з входженням з такими технологіями до ринку (наприклад, створення нових видів очисних споруд на підприємствах хімічної або металургійної промисловості і т. п.).

Схожі результати, дещо в узагальненому вигляді, присутні і в інвестиційній діяльності, успішне завершення якої пов’язане з отриманням прибутку або досягненням соціального ефекту.

Дуже цікавим є набір засобів, за допомогою яких здійснюються досягнення основних цілей інноваційної діяльності. До їх числа належить не тільки проведення наукових досліджень і розробок, а також їх подальше впровадження у виробничий або інший цикл, що, безумовно, потребує певних інвестиційних вкладень, а й сама організація науково-дослідного і виробничого процесу. Сюди входить вибір найприйнятнішої інноваційної ідеї з точки зору можливості її подальшої науково-технічної реалізації, генерація такої ідеї, яка на початковому етапі доволі часто не потребує інвестиційних вкладень і т. п. У процесі ж здійснення інвестиційної діяльності основним засобом досягнення поставлених цілей є вкладання інвестицій у відповідні об’єкти. А це, у свою чергу, означає, що набір засобів інвестиційної діяльності значно менший порівняно з тими засобами, за допомогою яких досягаються поставлені цілі в інноваційній діяльності.

У процесі здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності також можна спостерігати дуже серйозні відмінності. Так, інноваційним процесом прийнято вважати проміжок часу, починаючи від моменту зародження інноваційної ідеї і закінчуючи комерціалізацією отриманих результатів на ринку. Таким чином, охоплюється комплекс відносин науки, виробництва і споживання, чого не можна

сказати про інвестиційний процес, який бере свій початок з вибору вже існуючого об'єкта інвестування (якою може бути й інноваційна ідея) і закінчується вкладанням матеріальних або інших засобів у виробничу або будь-яку іншу сферу.

Отже, можемо зробити висновок про те, що інвестиційна діяльність є одним з основних інструментів (засобів), за допомогою якого реалізуються цілі, які поставлені у процесі здійснення інноваційної діяльності, оскільки навряд чи можна уявити виробництво будь-якої продукції, у тому числі інноваційної, без застосування до неї відповідних матеріальних ресурсів. Між тим наявність в інвестиційній діяльності статуту одного з основних засобів досягнення цілей інноваційної діяльності зовсім не означає, що інноваційна діяльність є однією з форм інвестиційної діяльності. Виходячи з загальноприйнятого значення поняття "форма", як вираження зовнішнього боку будь-якого об'єкта, можна дійти висновку, що інноваційна діяльність, на думку законодавця, має виступати одним з напрямів інвестиційної діяльності. Однак навряд чи така позиція відповідає глибині концептуального змісту самої інноваційної діяльності, яка, незалежно від її спрямованості, завжди має публічний (суспільний) характер, чого не скажеш про інвестиційну діяльність.

Публічний характер інновацій, переплітаючись з приватними інтересами суб'єктів господарювання, насамперед проявляється у підвищенні вітчизняного науково-технічного потенціалу, що досягається шляхом розробки інноваційного продукту. Навряд чи вдасться оспорити той факт, що будь-яке наукове дослідження, спрямоване на здобуття нових знань у будь-якій галузі, завжди є публічним. Такі ознаки далеко не завжди має інвестиційна діяльність, що покликана для задоволення приватних інтересів конкретної особи. А це, у свою чергу, означає, що інноваційна й інвестиційна діяльність мають не тільки різні прояви і предмети їх правового регулювання, а й цілком різні юридичні "коріння".

Безумовно, інвестиції займають важливе місце в діяльності суб'єктів господарювання,

однак далеко не завжди відображають її зовнішню сторону. У випадку з інноваційною діяльністю одних інвестицій буває недостатньо. Інноваційній практиці світового масштабу відомо чимало прикладів, коли колосальні фінансові вкладення в той або інший науковий напрям дослідження не виправдовували очікувань інвесторів. І основною проблемою тут є не дефіцит матеріальних ресурсів або неналежної організації науково-дослідного процесу, а помилковість вибору напряму інноваційної діяльності, передбачити який на початкових етапах інвестування дещо складно.

Таким чином, аналіз наведеного вище дає підстави стверджувати, що інноваційна діяльність не повинна розглядатись як одна з форм інвестиційної діяльності. Радше навпаки, інвестиційна діяльність за своїм змістом має розглядатись як невід'ємний допоміжний внутрішній елемент будь-якої господарської діяльності, у тому числі й інноваційній, що проникає в її структуру. Винятком можуть бути лише ті види господарської діяльності, які, умовно кажучи, носять назву інвестиційного бізнесу. Наприклад, діяльність інвестиційних компаній, венчурних фондів, що спеціалізуються на інвестуванні інноваційних проектів, і т. п. У цьому випадку інвестиційна діяльність є основним видом господарювання, а не його допоміжним внутрішнім елементом.

Література

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 р. № 40-IV // ВВР України. — 2002. — № 36. — Ст. 266.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // ВВР України. — 2003. — № 18–22. — Ст. 144.
3. Высоцкий Д. Понятие и правовые признаки инноваций // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 11. — С. 97–101.
4. Єфімов С. Інноваційний шлях розвитку та охорона інтелектуальної власності: деякі проблемні питання /С. Єфімов, С. Пастушок // Інтелектуальна власність. — 2000. — № 5. — С. 45–48.
5. Закон України "Про державні цільові програми" від 18 березня 2004 р. № 1621-IV // ВВР України. — 2004. — № 25. — Ст. 352.

Досліджено поняття інноваційної діяльності, її ознаки і тлумачення законодавчими актами України. Проведено порівняльний аналіз інноваційної та інвестиційної діяльності, досліджено взаємозв'язок між інноваціями та інтелектуальним продуктом, визначено суб'єкти інноваційного процесу, виокремлено напрями підтримки інноваційної діяльності державою.

Исследовано понятие инновационной деятельности, ее признаки и толкование законодательными актами Украины. Проведен сравнительный анализ инновационной и инвестиционной деятельности, исследована взаимосвязь между инновациями и интеллектуальным продуктом, определены субъекты инновационного процесса, выделены направления поддержки инновационной деятельности государством.

The concept of innovation, its signs and interpretation of laws of Ukraine. A comparative analysis of innovation and investment, explored the relationship between innovation and intelligent product innovation process defined subjects, selected areas of innovation of the state.

Надійшла 9 квітня 2012 р.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: УКРАЇНА І СВІТОВА ПРАКТИКА

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 212–217

Сучасне трактування поняття контролю діяльності підприємств залежить від науково-теоретичних підходів до його тлумачення, зокрема від специфіки процесу контролю, його ролі у розвитку та ефективному функціонуванні підприємств. Компаративний аналіз регулювання контрольної діяльності в Україні та за кордоном дає можливість помітити важливі різнопланові змістовні особливості видів контролю.

Активний розвиток економічних відносин, пов'язаний із формуванням в Україні нового типу економіки, а також трансформацією всієї системи управління, істотно підвищив увагу до проблеми контролю в діяльності підприємств. Справді, контрольна діяльність постає не лише як один з елементів розвитку будь-якого підприємства, а й є необхідною умовою його ефективного функціонування в умовах швидкого розвитку ринків, становлення конкурентних відносин, підвищення ефективності діяльності та оптимізації управлінської структури. У цьому контексті для сучасної економічної науки одним з пріоритетних є питання побудови комплексної теорії, яка б дала можливість дослідити систему контролю в діяльності підприємств.

Актуальність звернення до цієї теми зумовлюється такими причинами. По-перше, на рівні економічної науки до сьогодні залишається відкритою чимала кількість питань, що пов'язані з організацією контрольної діяльності. Це підвищує актуальність дослідження не лише окремих елементів системи контролю діяльності підприємств, а й формування комплексної теорії контрольної діяльності, яка б дала змогу чітко встановити основні властивості цієї системи, її елементи, а також ті процеси, що визначають її сутність. По-друге, до сьогодні в Україні не розроблено

комплексну та цілісну концепцію контролю діяльності підприємств, що заважає процесам її інтеграції у європейський економічний простір, де ці питання не лише урегульовані завдяки системі правових норм, а й є ґрунтовно розробленими на теоретичному і методологічному рівнях. По-третє, практичне вдосконалення забезпечення контрольної діяльності, що є одним з найактуальніших завдань для сучасної України, неможливе поза чітким визначенням суб'єктів, етапів та основних властивостей цього процесу. Відповідь на ці питання має бути дана насамперед економічною наукою, яка наразі є одним з головних засобів розвитку всієї сукупності економічних відносин в Україні.

Таким чином, ставлячи на меті комплексний аналіз проблеми контролю діяльності підприємств, ми маємо вирішити такі завдання: а) дати загальне визначення поняття "контроль" діяльності підприємств; б) визначити основні елементи систем контролю діяльності підприємств, у тому числі характеристику основних суб'єктів цієї діяльності; в) виокремити основні підсистеми контролю діяльності підприємств та визначити перспективи їх удосконалення.

Як було зазначено вище, на відміну від багатьох провідних країн світу, в Україні наразі не розроблено комплексну та цілісну концеп-

цію контролю діяльності підприємств. Згідно зі ст. 8 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів [1]. Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку України як орган державного управління і регулювання діяльності учасників фондового ринку розробила й затвердила серію нормативних документів у сфері корпоративного управління, серед них: Принципи корпоративного управління України (рішення ДКЦПФР від 11.12.2003 р. № 571); Типові статут ВАТ, Положення про наглядову раду ВАТ, Положення про ревізійну комісію ВАТ (рішення від 08.04.2004 р. № 123). Як зазначається в п. 5.1 Принципів корпоративного управління України, до органів, які покликані здійснювати внутрішньокорпоративний фінансовий контроль, належать [2]: аудиторський комітет наглядової ради; ревізійна комісія; служба внутрішнього аудиту.

Загалом контрольна діяльність підприємств України здійснюється на всіх рівнях управління підприємства зі складною організаційною структурою. При цьому, якщо перед внутрішніми аудиторами поставлена мета надати допомогу керівництву щодо підвищення ефективності діяльності компанії і для цього здійснюється оцінка обґрунтованості управлінських рішень відносно витрат, обсягів виробництва (продажу), прибутку, то вони надають виконавчій дирекції (менеджменту середнього рівня) консалтингові послуги (не роботи з класичного аудиту) за оцінкою підсистеми “контролінг” [3]. Основним завданням контролінгу є забезпечення оптимізації взаємозв'язків інформаційних потоків між функціями управління, що дає можливість отримати релевантну (корисну) інформацію для прийняття управлінських рішень. Ґрунтуючись на даних бухгалтерського обліку, контролінг вивчає явища і процеси на підприємстві, виявляє “слабкі місця”, по-

рівнює фактичні показники із запланованими і аналізує причини відхилень, а також формує альтернативи щодо виходу з ситуації, яка склалася на підприємстві. Знаходячись на перетині функцій обліку, контролю, аналізу і планування, контролінг займає особливе місце в інформаційно-аналітичній системі управління підприємством. Він синтезує і координує їх, не підміняючи собою жодну з функцій управління, а переводить управління підприємством на якісно новий рівень.

Наразі методологія формування системи внутрішнього контролю, яка викладена в економічній літературі, багато в чому ґрунтується на вимогах МСА 400 “Оцінка ризику і внутрішній контроль”, що втратив силу, відповідно до якого всю структуру системи внутрішнього контролю подано як сукупність трьох елементів: середовище контролю; система бухгалтерського обліку; процедури контролю. Діючий з 2004 р. МСА 315 “Ідентифікація та оцінка ризиків через розуміння суб'єкта господарювання та його середовища” (у редакції 2007 р.) у своєму викладі найбільш наближений до вимог COSO. Внутрішній контроль, відповідно до даного МСА, містить такі складові: середовище контролю; процес оцінки ризиків суб'єкта господарювання; інформаційні системи, в тому числі пов'язані з ними відповідні бізнес-процеси, що стосуються фінансової звітності, та обмін інформацією; процедури контролю; моніторинг заходів контролю.

Для західних дослідників характерне визначення системи контролю як сукупності необхідних передумов функціонування кожного з її елементів (об'єктів, суб'єктів і самого контрольного процесу). До переліку основних передумов можна віднести такі: стратегія бізнесу компанії, масштаби і види її діяльності; відповідність організаційної структури управління (лінійно-функціональна, дивізійна, адаптивна, матрична) масштабам бізнесу; регламентація взаємовідносин (комунікативних зв'язків) між структурними підрозділами компанії. Розробка посадових інструкцій працівників, де чітко зафіксований перелік прав, обов'язків і відповідальності; визначення і документальне за-

кріплення процедур контролю; методи доведення правил поведінки персоналу; чітке функціонування системи комунікацій і системи інформаційного забезпечення внутрішнього контролю (нормативно-правова, нормативно-довідкова, фактографічна, облікова, аналітична і контрольна інформації); робота з персоналом (кадрова політика): мотивація трудової діяльності, професійна підготовка, аналіз особистих рис і характеристик співробітників; визначення впливу внутрішніх щодо компанії чинників, таких як: ступінь економічної і політичної стабільності в державі; рівень розвитку законодавчої бази вимогам ринкової економіки, податкової політики держави; характер взаємовідносин з контролюючими органами; ступінь дотримання договірної дисципліни, характер взаємовідносин з діловими партнерами.

Таким чином, контрольне середовище є фундаментом решти елементів системи контролю, який формує організаційно-управлінську структуру і дисциплінованість співробітників, тим самим забезпечуючи функціонування інших елементів системи внутрішнього контролю. До чинників, що впливають на середовище контролю, належать: а) стиль і основні принципи управління, які виражаються у ставленні керівництва до внутрішнього контролю; у взаємодії з контролюючими органами і діловими партнерами; б) організаційна структура, яка формує рівні управління (ієрархії), встановлює підлеглість і взаємовідносини між відділами і службами компанії, відповідає розмірам підприємства і складності ведення бізнесу. Для великих підприємств характерна багаторівнева організаційна структура, яка дає можливість формувати необхідний потік інформації; в) кадрова політика, в основі якої розглядається кадрове забезпечення, мотивація трудової діяльності і умови реалізації контрольних функцій з позиції ієрархічної структури управління. При цьому посадовці і працівники компанії реалізують контрольні функції, з одного боку, щодо співробітників нижчого рівня управління, а з другого — здійснюють контроль якості отриманої інформації (документів) від співробітників

вищого рівня управління; г) розподіл повноважень і відповідальності між персоналом підприємства покликаний гарантувати правильне здійснення їх діяльності в частині ведення господарських операцій. Для цього розробляються посадові інструкції, де фіксуються права, обов'язки і відповідальність працівників з урахуванням розділення несумісних функцій, зосередження яких у однієї особи може спричинити помилки і порушення і ускладнювати їх виявлення. Наприклад, доступ до активів, проведення операцій з активами, безпосереднє проведення господарських операцій — фактів господарського життя і відображення цієї інформації в обліку; д) правильне ведення бухгалтерського обліку передбачає створення всіх необхідних умов для забезпечення фіксації фактів господарського життя і їх документального відображення відповідно до законодавства з обліку, а також виконання положень прийнятої на підприємстві облікової політики; е) інформаційне забезпечення внутрішнього контролю, яке передбачає формування і розвиток інформаційних комунікацій (інформаційні потоки, інформаційний обмін), що забезпечують процес управління інформацією. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю має на якісно новому рівні вирішувати завдання інтеграції розрізаних процесів на підприємстві в єдину логічно струнку систему, яка забезпечує інформацією ланки управлінського апарату підприємства для реалізації управлінських функцій.

Визначальним з теоретичного і практичного погляду аргументом доцільності сприйняття функцій обліку і контролю в єдності є те, що контроль в діяльності бухгалтера реалізується як функція управління. Облікова функція вирішує завдання накопичення обліково-економічної інформації за допомогою відповідного інструментарію: документування фактів господарського життя, їх оцінка, рахунки і подвійний запис, балансове узагальнення інформації, інвентаризація. Для формування аргументів у частині затвердження тотожності облікової і контрольної функцій існує думка про контрольне начало в документації та інвентаризації. Розвиток

постулатів Л. Пачолі в частині послідовності записів привів до формулювання постулату Мендеса (в 1803 р.), який може бути прочитаний таким чином: сума дебетових оборотів і сума кредитових оборотів з систематичної реєстрації рівні між собою і повинні бути тотожні підсумку хронологічної реєстрації. Цей важливий постулат виконується далеко не у всіх випадках, проте саме він дає змогу по формі проконтролювати правильність реєстрації фактів господарського життя. З реалізацією контрольного принципу пов'язаний ще один постулат, який був сформульований Ф. В. Езерським, суть якого може бути сформульована таким чином: обсяг оригінальних записів у бухгалтерському обліку дорівнює обсягу контрольних записів [4, 249]. Цей постулат виходить за межі подвійного запису, але він підтверджує той факт, що функція контролю не в системі обліку, а сама система обліку стає об'єктом контролю з боку бухгалтера. Іманентність контролю системі бухгалтерського обліку певною мірою присутня через суть самих рахунків, як частини логічно заданої системи рахівництва. Вони необхідні для відображення кількісних змін об'єктів, що враховуються, тобто не самих фактів господарського життя, а інформації про них, і це вже допускає момент невідповідності і викликає до життя необхідність додаткової реалізації контролю як функції управління [5].

Узагальнення різних теоретико-методологічних підходів щодо структури системи контролю дає можливість виявити те, що бухгалтерський облік ототожнюється з розумінням багатофункціональної діяльності бухгалтера. Суперечність ситуації, у частині включення до складу елементів внутрішнього контролю системи бухгалтерського обліку, можна підтвердити думками вчених. Так, одні вчені вказують на те, що до складу внутрішнього контролю включаються окремі елементи облікової політики, оскільки вибір форм і засобів накопичення обліково-економічної інформації створює інформаційну основу для здійснення контрольних дій персоналом бухгалтерії та іншими посадовцями управлінського персоналу [6, 115].

Інші акцентують увагу на тому, що концептуально система бухгалтерського обліку відокремлена від процедур проведення перевірки [3, 226]. Водночас очевидно, що не система бухгалтерського обліку відокремлена від контрольних дій, а діяльність персоналу бухгалтерів носить багатофункціональний характер, де комплекс функцій в єдності, й ототожнювати їх немає підстав. При цьому склад контрольних дій визначається не елементами системи бухгалтерського обліку, а економічним і юридичним змістом фактів господарського життя, відображених в інформаційному носії (документі), а також характером дій посадовців, які мають відношення до появи цих фактів. Таким чином, розгляд системи бухгалтерського обліку як елемента внутрішнього контролю є дещо суперечливим, адже облік не може бути елементом контролю. Система бухгалтерського обліку, з одного боку, є об'єктом оцінки для внутрішнього контролю виконавчих органів управління, а з другого — інформаційною базою для оцінки якості функціонування системи внутрішнього контролю підрозділом внутрішнього аудиту.

Досліджуючи контрольні процедури, вітчизняні фахівці, як правило, характеризують їх як процедури контролю, що здійснюються як обліковим персоналом, так й іншими посадовими особами. До найпоширеніших процедур контролю належать: розпорядчі надписи на документах керівника і (або) головного бухгалтера або інших уповноважених осіб; внутрішні і зовнішні зв'язки розрахунків; зустрічні взаємоперевірки бухгалтерських записів; перевірка правильності здійснення документообігу; планові і позапланові інвентаризації майна і зобов'язань; заходи, спрямовані на обмеження несанкціонованого доступу до активів економічного суб'єкта [7, 93]. Загальний перелік контрольних процедур можна подати у такому вигляді. По-перше, адміністративний (управлінський) контроль. Методи і прийоми контролю процесу управління і здійснення господарських операцій включають у себе: перевірку дій посадовців, персоналу в частині дотримання трудової дисципліни; перевірку виконав-

чої дисципліни (виконання ухвалених рішень). По-друге — бухгалтерський контроль (контроль діяльності бухгалтера). Це насамперед методи і прийоми забезпечення збереження цінностей, достовірності обліку і звітності, попередження, виявлення і виправлення можливих помилок в обліку: санкціонування операцій; оцінка інвентаризаційної роботи, періодичність перевірок, звірки рахунків; перевірка дотримання графіка документообігу; перевірка точності і повноти бухгалтерських записів; перевірка комп'ютерних інформаційних систем. По-третє — це правовий контроль, який включає в себе методи і прийоми забезпечення законності операцій і документального їх оформлення: законність господарських угод і операцій, відповідність їх зовнішнім і внутрішнім законодавчим і нормативним актам; законність формування інформації у документах і самих документів. Однією з найважливіших передумов підвищення надійності адміністративного (управлінського), бухгалтерського і правового контролю є функціонування підсистеми внутрішнього аудиту, в якій створюється необхідна контрольна і аналітична інформація за допомогою відповідних процедур.

Узагальнюючи результати дослідження, можна сформулювати такі висновки. По-перше, контроль, як функція управління, є різновидом управлінської діяльності, мета якого — отримання інформації (відповідно до функції цілепокладання), її переробка і зіставлення (реалізація функції регулювання). По-друге, процес контролю можна визначити як сукупність дій суб'єктів контролю, спрямованих на контрольовані об'єкти з метою створення контрольної інформації, на основі якої приймаються управлінські рішення, спрямовані на досягнення цілей

функціонування підприємства. Отже, процес контролю складається з процедур оцінки фактичного стану об'єктів, а також процедур зіставлення результатів зі встановленими нормами законодавчих актів, нормативів, показників. По-третє, власники підприємств, що діють у динамічному конкурентному середовищі, потребують оперативній інформації, щоб своєчасно реагувати на відхилення. Такою інформацією їх забезпечує система контролю, у рамках якої також вживаються профілактичні заходи. З огляду на це, система контролю власника може бути представлена двома підсистемами: підсистемою внутрішнього аудиту та підсистемою внутрішнього контролю виконавчих органів управління.

Література

1. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” від 16.07.99. — К.: Парлам. вид-во, 1999.
2. Принципи корпоративного управління України. — К., 2004. — 37 с.
3. Дорош Н. І. Аудит: Методологія і організація: Монографія. — К.: Знання, КОО, 2001. — 402 с.
4. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 496 с.
5. Сухарева Л. А. Контроль в деятельности бухгалтера: история исследований, состояние и перспективы // Бухгалтерський учет и аудит. — 2003. — № 5. — С. 15–19.
6. Зубілевич С. Я. Основы аудиту / С. Я. Зубілевич, С. Ф. Голов. — К.: Ділова Україна, 1996. — 374 с.
7. Данилевский Ю. А. Аудит: Учеб. пособие / Ю. А. Данилевский, С. М. Шапигузов, Н. А. Ремизов, Е. В. Старовойтова. — М.: ИД ФБК – Пресс, 1999. — 544 с.

Контроль, як функція управління, є різновидом управлінської діяльності, мета якого — отримання інформації, її переробка і зіставлення. Процес контролю є системою дій суб'єкта контролю, що спрямовані на контрольовані об'єкти з метою створення контрольної інформації, на основі якої приймаються управлінські рішення, спрямовані на досягнення цілей функціонування підприємства.

Контроль, как функция управления, является разновидностью управленческой деятельности, цель которого — получение информации, ее переработка и сопоставление. Процесс контроля является системой действий субъекта контроля, которые направлены на контролируемые объекты с целью создания контрольной информации, на основе которой принимаются управленческие решения, направленные на достижение целей функционирования предприятия.

Control, as a function of the forms of management, which — of information, its processing and mapping. The process control system is the subject of control actions aimed at controlled facilities in order to create reference information on which management decisions are taken to achieve the purposes of operation of the business.

Надійшла 20 січня 2012 р.

С. М. ТИЩИК*Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ***ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ГЛОБАЛІЗМУ НА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 218–224

Розглядаються проблеми інформаційного впливу на інноваційно-інвестиційну діяльність в умовах глобалізації.

Збільшення інформаційних потоків в інвестиційній та інноваційній сферах внаслідок діяльності світових інформаційних агентств надали нових якостей впливу інформації на регіональний, секторальний розподіл та динаміку міжнародних інвестицій. Глобалізація інформаційного середовища міжнародної інвестиційної діяльності призводить до того, що через зростаючу інтенсивність інформаційних потоків інвестору стає все важче виокремити найпривабливіші країни і регіони для здійснення інвестицій, а це зумовлює певну невизначеність у виборі найбільш оптимального регіону для вкладення інвестицій. Інформаційний глобалізм викликає значні асиметрії в інформаційному просторі, які зачіпають національні інтереси кожної держави в інвестиційній та інноваційній сферах, а тому потребують ґрунтовного наукового дослідження.

Загальні аспекти глобалізації та інформаційного суспільства досліджено в працях вчених А. Аппадурі, В. Бебика, Д. Белла, У. Бека, О. Білоруса, В. Власова, Я. Жаліло, О. Зернецької, М. Ільїна, В. Іноземцева, М. Кастельса, Дж. Маккіндера, О. Неклессі, О. Панаріна, Ю. Пахомова, Г. Почепцова, І. Пенькової, Р. Робертсона, Ф. Тоффлера, Ф. Уєбстера, Є. Савельєва, А. Чухно, О. Шевчука та ін.

Незважаючи на достатньо велику кількість наукових праць з означеної проблематики, наукою ще не приділено достатньої уваги глобалізації інформаційного середови-

ща інноваційно-інвестиційної діяльності як одній з найактуальніших проблем сучасності.

Розглянемо сутність поняття “глобалізації” та визначимо вплив інформаційного глобалізму на інформаційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності.

Зазначимо, що хоча поняття “глобалізація” останнім часом часто зустрічається в економічній літературі, єдиного підходу до визначення феномену глобалізації не існує. Використовувати цей термін почали у 80-х роках, проте розгорнуто його сутність уперше розкрив і використав американський соціолог Р. Робертсон. За Р. Робертсоном, глобалізація — “це серія емпірично фіксованих вимірів, різномірних, але об’єднаних логікою перетворення світу на єдине ціле” [14, 82]. Професор соціології Каліфорнійського університету (США) М. Кастельс визначив глобалізацію як “нову капіталістичну економіку”, перелічивши серед основних її характеристик такі: інформація, знання та інформаційні технології. Ці характеристики є основним джерелом зростання продуктивності та конкурентоспроможності, а нова економіка утворюється переважно через сітьову структуру менеджменту, виробництва та розподілу, а не через виробництво окремих фірм, як раніше [7, 72].

Глобалізація часто розглядається крізь призму мобільності. Прихильники цього напряму стверджують, що “парадигматичний сучасний досвід (paradigmatic modern experi-

ence) — це насамперед зростаюча мобільність, що діє на великих відстанях” [8, 48]. Але така мобільність не означає вільне реальне пересування великих мас людей по всій планеті. З цього приводу слушно зауважує Дж. Томлінсон: “Правильно було б сказати, що парадигматичний досвід глобальної сучасності (paradigmatic experience of global modernity) для більшості людей — це перебування в одному місці, але також здобуття досвіду з інших місць, це вихід-за-межі “місця” (“displacement”), що, власне, і є роботою глобальної сучасності (global modernity)”. Далі він правильно наголошує: “Розуміти глобалізацію, таким чином, це означає охопити “близькість”, яка йде від мереж соціальних стосунків крізь величезні ділянки простору-часу, сприяючи тому, аби розділені події проникали в сферу нашого локального досвіду” [15, 98]. Отже, глобалізація як мобільність — це можливість отримання інформації про події в усьому світі, що є важливим аспектом у контексті інноваційно-інвестиційної діяльності.

Деякі автори, розглядаючи сутність глобалізації, підкреслюють інший її аспект, який також має значні прояви в інноваційно-інвестиційній сфері. Мова йде про таке поняття, як “глобальний ассамбляж” (global assemblage), для опису сукупності подій у світі, які зв’язані один з одним, але опосередкованим, а не вочевидь детерміністичним чином [9, 375]. Тоді важливою рисою “ассамбляжності” є взаємозв’язок соціально-економічних процесів у різних (часто найвіддаленіших) куточках світу.

На нашу думку, сутність глобалізації полягає в одночасному поєднанні як можливості доступу до інформації (через неї до досвіду), накопиченої в усіх частинах земної кулі, безвідносно місця проживання суб’єкта, так і взаємозалежності соціально-економічних процесів у різних регіонах, країнах тощо. Визначимо глобалізацію за допомогою опису основних ознак і характеристик.

Низка процесів, що розпочалися в останні десятиліття ХХ ст., відбуваються на сучасному етапі та позначаються дещо неоднозначним терміном “глобалізація”, у цілому зводяться до такого:

- формування нової історичної епохи, що настала після завершення холодної війни (інформаційне чи постіндустріальне суспільство);
- здійснення технологічної революції з численними соціальними наслідками [96];
- трансформація світової економіки, послаблення контролю за фінансовими ринками з боку окремих держав [4];
- інтенсифікація транскордонних економічних, політичних, інформаційних соціальних і культурних зв’язків [2];
- все більшої нездатності національних держав подолати глобальні проблеми (демографічні, екологічні, прав людини, розповсюдження ядерної зброї тощо) [1];
- тріумфу американської системи цінностей, забезпеченої комбінацією неоліберальної економічної програми з програмою політичної демократизації тощо [2].

Унаслідок цих процесів відбувається трансформація геополітичної картини світу: одні регіони світу витісняються на периферію, інші, навпаки, переміщуються в центр світової економічної та геополітичної моделі.

Сутності та перспективам глобалізації як економічно-соціально-політичному процесу присвячено значну кількість літератури, де викладено й обґрунтовано різні, часто суперечливі підходи представників різних наукових шкіл [2; 4–6; 9; 10; 14]. У контексті окреслених завдань плідною є спроба А. Аппадурі, який розглядає процес глобалізації як сукупність п’яти “світових культурних потоків”, що функціонують у відповідних “просторах” [10]. За такого підходу внаслідок глобалізації відбуваються зміни в таких основних “просторах” цивілізації.

1. Інформаційний простір — різке зростання можливостей людства в аспекті збирання, обробки, зберігання та передачі інформації; посилення дії інформаційних технологій на всі сфери людської діяльності; розповсюдження потоків електронних образів, що є основою побудови стереотипів поведінки, споживання і розваг; формування “спільності транснаціональних уявлень і відчут-

тив” (world culture) на основі вдосконалення комп’ютерної техніки, розвитку електронних ЗМІ, інформаційних технологій, у тому числі інтернет-технології [2, 28].

2. Етнопростір — підвищення мобільності населення і вихід міграційних потоків на глобальний рівень; це туристи, іммігранти, біженці, емігранти, іноземні робітники й інші люди або групи людей, які перетинають кордони. Тільки за період з 1950 по 2000 рік Західна Європа прийняла понад 20 млн іммігрантів, а США, Канада та країни Латинської Америки — 34 млн [10, 9].

3. Технопростір — інтенсивне переміщення передових і застарілих, інформаційних і механічних технологій через державні кордони [4–6].

4. Фінансовий простір — посилення економічних обмінів (діяльність ТНК, збільшення інвестицій, зростання валютних ринків, збільшення транснаціональних спекулятивних операцій, отримання і передача прав власності за межами “своєї держави”); випередження фінансовою економікою реальної економіки: маса прямих зарубіжних інвестицій зростає втричі швидше, ніж світова торгівля, обсяг операцій на валютних і фінансових ринках у п’ятдесят разів перевищує обсяг міжнародної торгівлі і т. д. [10, 10–11].

5. Ідеологічний простір — розповсюдження у світовому масштабі західних (насамперед американських) стандартів поведінки, способу життя, споживання, дозвілля; формування ідеології “глобалізму”, яка обґрунтовує неминучість змін, що відбуваються, та їх позитивний характер. При цьому прихованою метою є забезпечення згоди громадської думки й активної участі найширших соціальних і політичних сил у формуванні нового світового порядку під керівництвом Заходу і при лідируючій ролі США [10, 12].

При більш детальному розгляді можна довести, що зміни в інформаційному просторі є базою для тенденцій у всіх інших цивілізаційних просторах. Безперечно, підвищення мобільності людства в цілому та створення єдиного ідеологічного світового простору багато в чому зумовлюються саме інтенсифікацією потоків в інформаційному просторі.

Вплив останнього на створення та розподіл матеріальних і нематеріальних благ також очевидний. У цьому аспекті слушне зауваження полягає в тому, що слухачі радіопередач і глядачі телепрограм, читачі газет, журналів, користувачі Інтернету є не лише споживачами різного роду інформації, а й покупцями товарів [3, 61]. Саме інформаційний простір відіграє основну роль у тому, що змінюється політика виводу товарів на ринок. Якщо раніше товари пристосовувалися до потреб споживачів, то на нинішньому етапі останніх за допомогою інформаційних потоків пристосовують до товарів.

Розглянемо більш детально, у чому проявляється інформаційний глобалізм щодо інноваційно-інвестиційних процесів. Згідно з моделлю комунікації в інноваційно-інвестиційному процесі інвестор може отримати інформацію або безпосередньо спостерігаючи за об’єктом, або ж отримуючи інформацію через посередників — ринкових і спеціалізованих комунікаторів. У першому випадку інвестор може одержувати інформацію лише про ті об’єкти, які знаходяться в зоні його місцеперебування. Ринкові та спеціалізовані комунікатори з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) надають інформацію про об’єкти інвестування незалежно від їх відстані до місцеперебування інвестора.

Завдяки розвитку сучасних технологій інформаційна інфраструктура дає можливість отримати передану інформацію якщо не в межах усього світу, то принаймні в межах тієї його частини, де наявні інфраструктурні елементи ІКТ. Інформаційний глобалізм можна визначити як процес формування єдиного в масштабах цивілізації інформаційного середовища. Безпрецедентне зростання інформаційних ресурсів та інфраструктурних елементів, які забезпечують рух інформації між ними, робить для будь-якого отримувача доступною інформацію про явища та процеси, що відбуваються в будь-якому куточку Землі.

Сучасну діяльність інвестора важко уявити без урахування інформації, яку він отримує від спеціальних інформаційних агентств (професійних комунікаторів), ринковою ме-

тою діяльності яких є забезпечення інформацією інвесторів і суб'єктів інвестиційного ринку, які діють від імені інвесторів. З розвитком ІКТ у світі склалася ціла інформаційна індустрія для обслуговування інвестиційного ринку, ядро якої становлять найпотужніші інформаційні системи: Dow Jones, Reuters, Bloomberg, Tenfore та деякі інші. Кожна із зазначених інформаційних систем охоплює світовий ринок інвестицій у цілому і має як загальні, так і спеціалізовані (по ринках і користувачах) сервери.

Так, інформаційна система Dow Jones Telerate дає змогу в режимі реального часу відстежувати динаміку змін на світовому фондовому ринку. Доступ до неї означає отримання інформації, що готується сотнями репортерів і аналітиків, які працюють на компанію по всьому світу.

Система Reuters Dealing 2000 забезпечує прямий вихід на 20 тисяч дилерів у 82 країнах світу. Встановлення зв'язку займає 2–3 секунди. Система Reuters Series 2000, компоненти якої — Money 2000 (фінансові ринки), Debt 2000 і Securities 2000 (фондові ринки), Energy 2000 (енергетика) і Commodities 2000 (товарні ринки), забезпечує інвесторів інформацією про основні товарні та фінансові ринки світу. Система Reuters Markets 2000 надає повний пакет даних про стан ринків у світовому та національному розрізі, включаючи новини, котирування, коментарі, аналіз. Система Reuters Markets 3000 (Series 3000) — інформаційна послуга наступного покоління. Вона забезпечує доступ у реальному часі до параметрів фінансових ринків і довідкової інформації, доповненої службами Reuters News і Reuters Mail. Reuters Business Briefing надає доступ до бази даних агентства Reuters. Інформаційна мережа Bloomberg об'єднує фінансову інформацію, новини світових ринків та аналітичні дані в єдину інформаційну систему, даючи інвестору змогу відстежувати стан макросередовища по країні, галузі, найбільшим корпораціям. Достатньо потужною є і Міжнародна інформаційна система Tenfore. Наведені інформаційні системи є ядром глобального інформаційного середовища інвестиційної діяльності та концентрують основну

інформацію, яку може використовувати інвестор при прийнятті інвестиційного рішення. Ця інформація внаслідок дифузії відображається на інших ресурсах, як у сегменті Інтернет, так і в друкованих ресурсах, теле- та радіопросторі.

Чимало вчених вказують на визначальну роль інформації та ІКТ в інноваційній сфері. Саме ІКТ допомагають значно інтенсифікувати інформаційну взаємодію між суб'єктами інноваційної діяльності і, таким чином, прискорити інноваційний процес. Тоді логічно припустити, що диференціація країн за рівнем розвитку ІКТ має визначати і диференціацію країн за розвитком інноваційної сфери.

Однак технології — це лише вершина того процесу, який називається інноваційним і включає в себе процес проведення наукових і науково-технічних робіт, здобуття технологічного знання, упровадження нових технологій та отримання інноваційних продуктів. Спочатку доцільно визначити інноваційний простір як сукупність усіх суб'єктів, так чи інакше причетних до інноваційної діяльності: установи, які здійснюють наукові дослідження, працівники цих установ, спеціалізовані науково-дослідні центри, фірми, відділи, які займаються НТР, інженерні, конструкторські фірми та відділи, підприємства, які впроваджують нові технології, як власні, так і придбані, і відповідна інфраструктура: фінансова, організаційна, інформаційна тощо. Якщо доповнити наведену сукупність об'єктів відповідними потоками: інформації, фінансів, технологій тощо, то отримуємо інноваційне середовище як сукупність суб'єктів інноваційної діяльності та потоків між ними, що пов'язують діяльність окремих суб'єктів в інноваційний процес. Технологічне середовище — це сукупність технологій, які, з одного боку, є продуктами інновацій, а з другого — забезпечують їх виникнення.

Поняття глобального технологічного й інноваційного середовища, а не сукупності національних інноваційних середовищ, відображає сутність процесу глобалізації, який у сфері технологій та інновацій проявляє себе в таких процесах:

а) у сучасних умовах потоки знань (наукових і технологічних), результати НТР і технологій все вільніше переміщуються між кордонами окремих країн;

б) у ХХ ст. з'явилися і дедалі активніше діють специфічні структури, які фінансують проведення наукових досліджень в одній країні, створюють технології у другій, упродовжують технології в третій, а продукцію реалізують — у четвертій. Йдеться про транснаціональні корпорації, які, на думку багатьох учених, яку і ми підтримуємо, багато в чому визначають своєрідну архітектуру потоків сучасної глобалізації не лише в інноваційному просторі (у тому числі технопростір А. Аппадурі), а й у фінансовому (даний простір має тісний зв'язок з інноваційним, оскільки останній потребує фінансування) і, частково, в інформаційному (адже весь процес інноваційної діяльності неможливий без налагодження інформаційних зв'язків). І хоча дослідження ролі та впливу ТНК на формування інноваційного простору — це тема окремого дослідження, зазначимо, що саме діяльність ТНК дає підставу відзначати глобальний інноваційний простір, оскільки ці структури нівелювали дію державних кордонів на процеси інноваційної діяльності [11–13].

Провідні світові інформаційні агентства забезпечують інформацією переважно на рівні зрізу “інвестицій без зміни технологій”. На рівні “інноваційного зрізу” інформаційний глобалізм проявляється у двох тенденціях.

Перша тенденція аналогічна утворенню ядра інформаційного середовища за рахунок спеціалізованих комунікаторів. Як і у випадку зрізу інвестицій без зміни технологій, цей процес став можливий з розвитком ІКТ і, зокрема, Інтернету. Проте спеціалізованими комунікаторами виступають не глобальні інформаційні агентства, а інтегровані бази даних наукової інформації.

Друга тенденція — створення потужними ТНК власних мереж науково-дослідних підрозділів у багатьох країнах та отримання доступу до наукової інформації у багатьох місцях світу через місцевих співробітників таких підрозділів [12].

Розглянемо детальніше обидві тенденції інформаційного глобалізму на інноваційних рівнях. У сучасному інформаційному середовищі існує низка великих інформаційних систем, які пропонують доступ до реферативно-бібліографічних і повнотекстових баз даних: STN International (www.stn-international.de), Lexis-Nexis, Dialog та ін. Наведені суб'єкти є системами-інтеграторами, які об'єднують велику кількість найрізноманітніших баз даних у рамках єдиного пошукового інтерфейсу і мови інформаційних запитів. Так, наприклад, система STN International існує з середини 80-х років ХХ ст., об'єднує у своєму складі понад 210 баз даних з усіх галузей науки та технологій. Деякі з баз даних ретроспективно представляють публікації, починаючи з XVII–XIX ст. У цій системі об'єднано бази даних понад 100 науково-дослідних та інформаційно-аналітичних закладів і видавництв багатьох країн світу. Вона надає доступ до близько 50000 періодичних видань, а також до патентних і науково-технічних архівів багатьох національних і міжнародних установ. STN International пропонує як реферативно-бібліографічні описи наукових документів, так і можливість отримання повних текстів через замовлення копій або через архіви електронних журналів (друкованих видань).

Потужною системою-інтегратором, яка значно полегшує і географічно розширює інформаційний пошук і доступ до повних текстів статей, є системи EBSCO-Host (www.ebsco.com) та ProQuest (www.proquest.com), в основу яких покладено подібні принципи роботи. Обидві системи надають користувачам доступ до колекції, що налічує понад 5000 періодичних видань, які розміщені в різних базах даних системи.

Пошуково-інформаційна система Springer-Link (link.springer.de) забезпечує доступ до повних текстів журналів видавництва Springer, переважно природничих наук (медицина, фізика, хімія, біологія, біохімія тощо). Також через цю систему можна отримати доступ і до близько 30 видань з гуманітарних наук.

Однією з найбільших інтегрованих баз даних на економічну тематику є RePEc (Re-

search Papers in Economics), яка розміщена в Інтернеті за адресою: www.geres.org. Ця система надає доступ до видань і дослідницьких робіт на економічну тематику понад 50 видавництв і науково-дослідних установ з різних країн.

Однак, попри велику кількість способів донести інформацію до читачів, зазначимо, що в більшості випадків до повнотекстових електронних наукових робіт відсутній вільний доступ, оскільки на всіх ресурсах передбачаються різні форми оплати. Існують можливості доступу до ресурсів, як-от участь у різних консорціумах або програмах. Проте такі програми не розраховані на індивідуальних користувачів, оскільки надають доступ бібліотекам чи інститутам.

Наведені глобальні інформаційні ресурси створюють ядро інформаційного середовища науково-технічних досліджень, але ця інформація більше стосується власне наукової, ніж практичної сфери. Щодо прикладних досліджень, які безпосередньо пов'язані з удосконаленням існуючих і впровадженням нових технологій, то другою тенденцією прояву інформаційного глобалізму на даному рівні світового інноваційно-інвестиційного процесу є створення інтернаціональної системи власних наукових підрозділів потужними ТНК.

Такі мережі можуть володіти досить складною структурою, однак їх особливістю є закритість: інформація вільно поширюється в дослідницькій мережі ТНК, але закрита для зовнішнього доступу та використання знання як особливого виду інформації, накопиченого в інших країнах через залучення до досліджень місцевих наукових і технічних кадрів [16]. При цьому через такі лабораторії забезпечується доступ до місцевого явного та неявного знання одночасно в багатьох країнах світу. Фактично відбувається формування глобальної у межах ТНК інформаційної мережі, яка активно “споживає” зовнішню інформацію, а власну, накопичену всередині мережі, в зовнішнє інформаційне середовище передає вкрай рідко. Таким чином, на рівні науково-технологічних досліджень інформаційний глобалізм проявляється одночасно в двох протилежних процесах: створення гло-

бальних інформаційних мереж у рамках окремих ТНК та відособленість і замкнутість таких мереж відносно зовнішнього інформаційного середовища.

Із взаємопов'язаності інформаційного простору з інфраструктурою, а останньої — з фізичним простором випливає, що можливість генерування, зберігання та передачі інформації у конкретному регіоні географічного простору (останній є складовою фізичного простору) залежить від того, наскільки в ньому розвинена інформаційна інфраструктура. Розвиненість останньої залежить, у свою чергу, від економічного розвитку. Таким чином, логічно виводиться зв'язок інформаційного й економічного простору, який є прямо пропорційним: чим більше економічно розвинений регіон, тим більшою кількістю інформації та інтенсивнішими її потоками насичена ця частина інформаційного простору. Це дає підстави висунути тезу, що просторовий розподіл інформаційного середовища за кількістю інформації та інтенсивністю інформаційних потоків має бути аналогічним просторовому розподілу економічного потенціалу й економічної активності.

Оскільки останній є суттєво неоднорідним у розрізі географічних регіонів і окремих країн світу, то й інтенсивність інформаційних потоків у глобальному інформаційному середовищі також неоднакова в різних країнах. Ця проблема отримала назву інформаційного, або цифрового, розриву. У свою чергу, цифрові розриви можуть бути різної природи і мати різний вплив на формування так званих інформаційних провалів у глобальному середовищі інноваційно-інвестиційної діяльності щодо окремих країн світу чи регіонів.

Така нерівномірність потоків інформації є асиметрією відображення окремих країн світу і регіонів в інформаційному просторі.

Отже, в сучасних умовах відбувається істотний вплив інформації на збільшення дезорганізованості соціально-економічних систем, зокрема світових інноваційно-інвестиційних процесів.

Визначено, що на рівні “інноваційного зрізу” інформаційний глобалізм проявляється у двох тенденціях. Першою є тенденція, яка

аналогічна утворенню ядра інформаційного середовища за рахунок спеціалізованих комунікаторів. Другою тенденцією прояву інформаційного глобалізму на даному рівні світового інноваційно-інвестиційного процесу є створення інтернаціональної системи власних наукових підрозділів потужними ТНК.

На даному етапі розвитку інформаційний глобалізм призвів до появи групи асиметрій у глобальному інформаційному середовищі інноваційно-інвестиційної діяльності.

Література

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. — М.: ВЛАДОС, 1994. — 336 с.
2. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рилейшнз. — К.: МАУП, 2005. — 440 с.
3. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. — К.: Освіта, 1999. — 352 с.
4. Иноземцев В. Л. На рубеже эпох. Экономические тенденции и их неэкономические следствия. — М.: Экономика, 2003. — 730 с.
5. Иноземцев В. Л. Технологический прогресс и социальная поляризация в XXI столетии // Политические исследования. — 2000. — № 6. — С. 28–29.
6. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире. — М.: Academia-Наука, 1998. — 640 с.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. — М.: ГУВШЭ, 2000. — 608 с.
8. Отришко О. В. Патентна система України — складова частина міжнародної системи охорони промислової власності // Математичні машини і системи. — 2002. — № 2. — С. 138–155.
9. Шевчук О. Б. Глобально-інформаційна економіка та синергетичний підхід до її дослідження. — К.: Фенікс, 2004. — 112 с.
10. Appadurai A. Grassroots Globalization and the Research. Imagination / A. Appadurai // Globalization / ed. A. Appadurai. — Durham & London: Duke University Press, 2001. — P. 1–21.
11. Cantwell J. The Role of Multinational Corporations and National States in the Globalization of Innovatory Capacity: The European Perspective / J. Cantwell // Technology Analysis & Strategic Management. — 2000. — Vol. 12 (2). — P. 243–262.
12. Caselli F. Cross-Country Technology Diffusion: The Case of Computers / F. Caselli, W. Coleman // American Economic Association. — 2001. — Vol. 91(2). — P. 328–335.
13. Chinn M. D. The determinants of the global digital divide: a cross-country analysis of computer and internet penetration / M. D. Chinn, R. W. Fairlie // Oxford Economic Papers, Oxford University Press. — 2007. — Vol. 59(1). — P. 16–44.
14. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. — London, Newbury Park and New Delhi: Sage, 1992. — 366 p.
15. Tomlinson J. Globalization and Culture / Tomlinson J. // Chicago: The University of Chicago Press. — 1999. — 248 p.
16. White L. Focusing on Fannie and Freddie: The dilemmas of reforming housing finance / L. White // Journal of Financial Services Research. — 2003. — № 23(2). — P. 43–58.

Досліджено сутність поняття “глобалізація”, визначено вплив інформаційного глобалізму на інформаційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності. Доведено істотний вплив інформації на збільшення дезорганізованості соціально-економічних систем, зокрема світових інноваційно-інвестиційних процесів.

Проаналізовано поняття “глобалізація” и определено влияние глобализма на информационное обеспечение инвестиционной деятельности. Доказано влияние информации на увеличение дезорганизованности социально-экономических систем, в частности мировых инновационно-инвестиционных процессов.

This article analyzed the concept of “globalization”, the influence of information on globalism information for innovation and investment. A significant impact on increasing information of disorganization of social economic systems, including international investment and innovation processes is proved.

Надійшла 9 квітня 2012 р.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- **Алієва-Барановська В. М.** — д-р наук у галузі економіки, МАУП, м. Київ — 17
- **Александров Ю. В.** — канд. юрид. наук, проф. МАУП, м. Київ — 117
- **Алоян А. Е.** — заступник директора ТОВ “Транс Ленд Груп” — 87
- **Баєв В. В.** — докторант МАУП, м. Київ — 196
- **Баран В. В.** — аспірант МАУП, м. Київ — 50
- **Бідзюра І. П.** — д-р політ. наук, доц. МАУП, м. Київ — 109
- **Будник С. І.** — начальник Центру безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем при МВС України, м. Київ — 184
- **Головатий М. Ф.** — д-р політ. наук, проф., проректор з наукової роботи МАУП, м. Київ — 5
- **Гольцов А. Г.** — канд. геогр. наук, проф. МАУП, м. Київ — 32
- **Гумбатов Т.** — докторант МАУП, м. Київ — 93
- **Дахно І. І.** — д-р екон. наук, проф. МАУП, м. Київ — 10
- **Денисенко Л. П.** — д-р філософії в галузі психології, Професійний аграрний ліцей, смт Теплик Вінницької обл. — 233
- **Дікарев О. І.** — канд. політ. наук, проф. МАУП, м. Київ — 59
- **Дорошенко С. І.** — магістрант МАУП, м. Київ — 134
- **Дубогрій С. В.** — магістрант МАУП, м. Київ — 140
- **Дяченко В. С.** — докторант МАУП, м. Київ — 145
- **Калмикова Г. В.** — докторант МАУП, м. Київ — 249
- **Кальянов А. В.** — д-р мед. наук, проф., Донецький ін-т МАУП — 225
- **Калюжна Н. М.** — докторант МАУП, м. Київ — 150
- **Качмарський Є. І.** — канд. політ. наук, доц. МАУП, м. Київ — 39
- **Климкова І. І.** — канд. політ. наук, проф. МАУП, м. Київ — 44
- **Комаров В. А.** — канд. юрид. наук, доц., Луганський ін-т МАУП — 122
- **Костенко-Костейчук Г. А.** — д-р філософії в галузі права, доц. МАУП, м. Київ — 140
- **Костюк Т. О.** — д-р наук в галузі політології, доц. МАУП, м. Київ — 240
- **Крестініна О. В.** — докторант МАУП, м. Київ — 255
- **Крець А. М.** — докторант МАУП, м. Київ — 59
- **Кузьмін П. В.** — д-р політ. наук, доц., Кримський інженерно-педагогічний ун-т, м. Сімферополь — 24
- **Магеррамзаде Алібала Саттар огли** — д-р філософії в галузі економіки, МАУП, м. Київ — 190
- **Масловська О. М.** — д-р філософії в галузі політології, доц. МАУП, м. Київ — 73
- **Медвідь Ф. М.** — канд. філос. наук, проф. МАУП, м. Київ — 50
- **Омельченко О. В.** — викладач, Луганський ін-т МАУП — 201
- **Потоцький М. Ю.** — канд. юрид. наук, доц. МАУП, м. Київ — 128
- **Савченко І. А.** — докторант МАУП, м. Київ — 99
- **Сколуб М. В.** — Придунайська філія МАУП — 154
- **Слободян С. І.** — д-р філософії, викладач МАУП, м. Київ — 80
- **Смолень Чеслава** — докторант МАУП, м. Київ — 265
- **Соколов О. А.** — здобувач, МАУП, м. Київ — 174
- **Старих Л. В.** — викладач МАУП, м. Київ — 244

- **Стогній О. М.** — докторант МАУП, м. Київ — 59
- **Суховей-Хамм Ю. О.** — докторант МАУП, м. Київ — 207
- **Тарканій О. М.** — докторант МАУП, м. Київ — 212
- **Тихоненко Н. М.** — докторант МАУП, м. Київ — 162
- **Тищик С. М.** — докторант МАУП, м. Київ — 218
- **Ужакіна О. М.** — студентка, Луганський ін-т МАУП — 201
- **Фань Чжожань** — докторант МАУП, м. Київ — 168
- **Хамм О.** — докторант МАУП, м. Київ — 260
- **Хоменко О. С.** — докторант МАУП, м. Київ — 104
- **Пашкова-Журавель І. О.** — д-р філософії в галузі права, доц. МАУП, м. Київ — 134
- **Шконда В. В.** — канд. техн. наук, доц., Донецький ін-т МАУП — 225
- **Щокін Р. Г.** — здобувач, МАУП, м. Київ — 179
- **Юсеф Н. Н.** — канд. техн. наук, проф. МАУП, м. Київ — 68
- **Якібчук В. М.** — студент, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка — 113

In collection of scientific works the articles of research workers, who are engaged in the problems of development of economy and management, political science, psychology and law, are published.

For research workers, teachers, students, and also for everyone who is interested by development of science in Ukraine.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Випуск 3(34)

Scientific edition

SCIENTIFIC WORKS OF THE INTER-REGIONAL ACADEMY OF PERSONNEL MANAGEMENT

Issue 3(34)

Відповідальний редактор за випуск *Т. М. Федосенко*
Коректори *Г. П. Васьківська, А. А. Тютюнник*
Комп'ютерне верстання *Н. В. Коваленко*
Оформлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 04.10.12. Формат 60×84/8. Папір офсетний. Друк ротативний трафаретний.

Ум. друк. арк. 30,22. Обл.-вид. арк. 21,14. Наклад 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*

Надруковано в друкарні ДП «Видавничий дім «Персонал»